

Essais

Essays

**NEDERLANDSTALIGE SCHRIJVERS
IN HAZEBROEK, WESTHOEK VAN
DE NEDERLANDEN IN FRANKRIJK**

Antoon Lowyck

Cercle Andries Steven Kring

Digitale heruitgave als eerbetoon aan Antoon Lowyck (1914-2005)

Antoon Lowyck est né à Bruges le 1er décembre 1914. Il y fut ordonné prêtre le 3 juin 1939. De 1939 à 1944, il enseigna dans l'enseignement secondaire. En 1945, il fut nommé aumônier militaire en Flandre-Occidentale. À partir de 1941, il se passionna pour l'histoire locale. Ses études couvraient la Flandre-Occidentale et la Flandre française. Antoon Lowyck est décédé à Bruges le 26 juin 2005.

Antoon Lowyck werd geboren te Brugge op 1 december 1914. Op 3 juni 1939 werd hij er tot priester gewijd. Van 1939 tot 1944 gaf hij les in het middelbaar onderwijs. In 1945 werd hij tot legeraalmoezenier benoemd in West-Vlaanderen. Vanaf 1941 was hij een hartstochtelijk heemkundige. Zijn studiegebied omvatte West-Vlaanderen en Frans-Vlaanderen. Antoon Lowyck is op 26 juni 2005 in Brugge overleden.

Édition originale : 1991
Numérisation : Gilbert Allemeesch
Publication : 2026
Numéro 7 de la série *Essais*

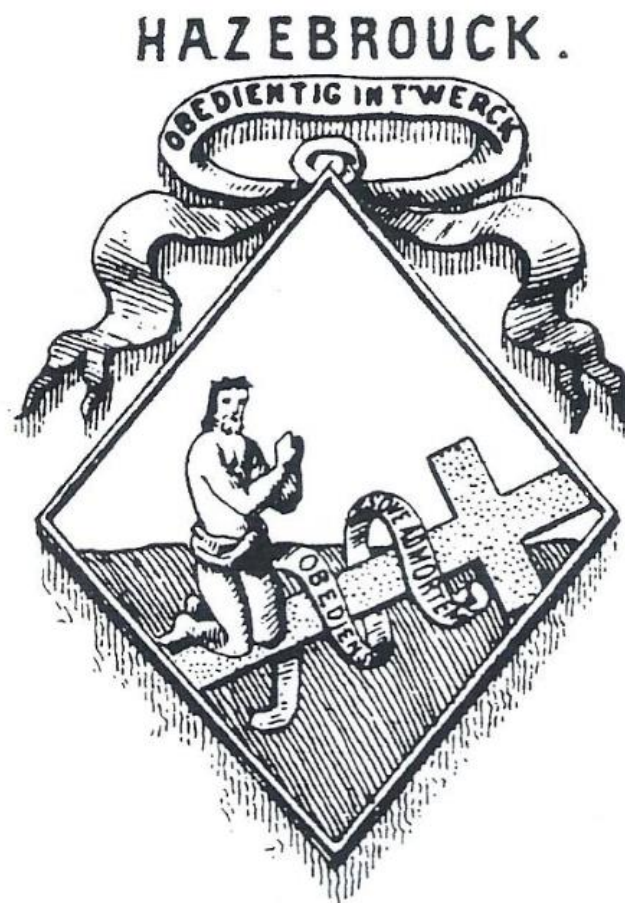
Oorspronkelijke uitgave: 1991
Digitalisering: Gilbert Allemeesch
Publicatie: 2026
Nummer 7 in de reeks *Essays*

Cercle Andries Steven Kring

NEDERLANDSTALIGE SCHRIJVERS IN HAZEBOREK, WESTHOEK VAN DE NEDERLANDEN IN FRANKRIJK

Antoon Lowyck, Brugge

Uitgave "Werkgroep de Nederlanden" Poperinge

1991

NEDERLANDSTALIGE SCHRIJVERS IN HAZEBROEK, WESTHOEK VAN DE NEDERLANDEN IN FRANKRIJK

Antoon Lowyck, Brugge

Inleiding

In spreekbeurten wordt soms de mening geuit dat er na Michiel de Swaen geen Nederlandstalige schrijvers in de Westhoek van de Nederlanden - in - Frankrijk meer waren. Hier en daar wordt ook gesuggereerd dat de oogst van Nederlandse auteurs er vrij mager is¹. De bedoeling van dit artikel is niet de letterkundige waarde van de schrijvers af te meten of kwalitatieve beoordelingen te uiten. Vlijtige rijmelaars, die in het Nederlands publiceerden, zijn evenveel waard als grote dichters om te bewijzen dat er Nederlandstalige schrijvers in Hazebroek waren².

De invloed van de rederijkerskamer van Hazebroek³ op het Nederlands aldaar is van groot belang en moet daarom hier ook behandeld worden. De rederijkerskamer van Hazebroek

---

¹ W.VAN HOECKE, *De wisselwerking tussen Romaans en Germaans*, in : *Jaarboek De Franse Nederlanden*, z.pl., 1980, blz. 93; A.LOWYCK, *De Nederlandstalige schrijvers in Hondschote, Westhoek van de Nederlanden in Frankrijk*, in: *Jaarboek Zannekin 8*, 1986, blz. 30, noot 117; A.LOWYCK, *De Nederlandstalige schrijvers in Kassel, Westhoek van de Nederlanden in Frankrijk*, in: *Jaarboek Zannekin 9*, 1987, blz. 57, noot 1; A.LOWYCK, *De Nederlandstalige schrijvers in Belle, Westhoek van de Nederlanden -in- Frankrijk*, in: *Jaarboek Zannekin 10*, 1988, blz. 65. Daarin wordt verkeerdelijk verwezen naar VAN HOECKE, blz. 94. Het moet blz. 93 zijn. Vgl. ook W.VAN HOECKE, *De vroegste uitingen van Nederlandstalig leven in de Franse Nederlanden, in Vlaanderen*, in: *De Franse Nederlanden 1982*, blz. 280.

² GERHAAD, *Bij een tweede lustrum*, in: *Dietsland Europa*, 34 (1989), nr. 3, blz. 16.

³ Over de rederijkerskamer in Hazebroek zie: J.J.CARLIER, *Les armoiries des anciennes institutions religieuses, feodales et civiles des Flamands de France*, in: ACFF, 2 (1854-55), blz. 187; I. DIEGERICK, *Notes sur Neuve Eglise et ses chambres de rhétorique*, in; VGS (= *Handelingen van het genootschap voor geschiedenis, studie van de geschiedenis en oudheden van Vlaanderen, Brugge. Vroeger Annales de la société d'Emulation de Bruges*), dl.14, (1855-56), blz. 239-256; *Séance du 14 août*, in : BCFF (= *Bulletin du flamand de France*) (1855-59), blz. 87; *Séance du 25 juin 1857*, in: BCFF, 1 (1855-59), blz. 127; A.RICOUR, *Note sur quelques sociétés de rhétorique*, in: BCFF, 1 (1855-59), blz. 401-404; D.CARNEL, *Les sociétés de Rhétorique et leur représentations chez les flamands de France*, in: ACFF, 5 (1859-1860), blz. 29; J.M.I.DIEGERICK, *Notes sur les chambres de rhétorique de la Flandre maritime (1517-1551)*, in: ACFF, 5, 1859-1860, blz. 136; C.THELU, *Liste des Chambres de Rhétorique d'après M.Diegerick*, in: BCFF 1 (1855-1859), blz. 425; *Séance du 27 novembre 1862 à Lille*, in: BCFF, 3 (1863-1865), blz.

werd gesticht op 27 mei 1517⁴. De "rederijker gulde van de H.Grootmoeder Anna" in Hazebroek was onder haar "patroonschap" geplaatst⁵.

Haar oudste leuze was: "Obedientig in 't werck"⁶. Later werd die spreuk gemoderniseerd in "Onderdanig in 't werk"⁷. Het schild staat afgebeeld op een brief van J. Diegerick aan E. de Cousse-maker (Afb. 1)⁸. Hij nam het over uit het *Armorial* van d'Hozier⁹. Carlier had het vroeger ook overgenomen uit d'Hozier en gaf een beschrijving van het schild¹⁰. Na de oorlog verzorgde Michiel Mispelen in "Familia et Patria" uit Handzame opnieuw een luxe-uitgave van enkele schilden van enkele rederijerskamers uit de Westhoek.

In 1723 wenste de gulde van Steenvoorde proficiat aan de gulde van Hazebroek ter gelegenheid van de opvoering van de tragedie van Hermegilde¹¹. De Kasselse dichter, Andries Steven, kwam in ruzie met de gulde van Hazebroek en schreef zijn fameuze brief: "*Kristalynen verrekkycker voor de Krancksiende rechters der Redenryke gulde van Haezebroek om hun on-verstand naerder te doen mercken in 't aenwysen der pryzen doen sy niet antwoorden op Ap-polos afgesonden bril*"¹². In 1782 speelden zij het treurspel Cleopatra in Poperinge¹³: "*Cleopatra Koningin van Syrien (treurspel) zal vertoont worden door de achttien vereenigde Redenryckegilden op het stadts Schouwburg binnen Poperinghe, in druck gegeven door de oud ge-octroieerde Gilde van den H. Victor, met Kenzin, Langhoirs Victorinnen binnen Poperinghe*."

26; *Séance du 20 avril à Dunkerque*, in: BCFF, 3 (1863-1865), blz. 444; *Chambres de rhétorique et sociétés dramatiques des Pays-bas, Chambres secondaires*, Gent (na 1880), blz. 63; J.LEMIRE, *L'abbé Dehaene et la Flandre* (= Dehaene), Rijsel, 1891, blz. 71 en 195; DE BAECKER, *Les Flamands de France (=Les Flamands)* Gent, 1850, anastatische herdruk in Brionne (1975), blz. 208-209; E.CORTYL, *Notes et documents concernant les sociétés de Rhétorique de Steenvoorde et Hazebrouck*, in: BCFF, 3 n.s. (1900-1904), blz. 409-410; VAN BELLE(= Ficherouille), *Les Sociétés de Rhétorique*, dl. 2 in: Bailleuloise, 19 janvier 1936, z.blz.: J.CHOCQUEEL, *Les chambres de Rhétorique en Flandre française*, z.pl., z.d., blz. 9; A.LESCROART, *Les Chambres de Rhétorique en Flandre française*, Annapes, z.d., blz. 6; H.EECKEL, *T'onzent in 't Westland*, Leuven, 1930, blz. 320; L.DETREZ, *Les sociétés de rhétorique en Flandre au XVIIIe siècle d'après des documents inédits*, in: BCFF, 12 (1948), blz. 19; L.DETREZ, *La culture populaire en Flandre et les chambres de rhétorique*, in: ACFE, 45 (1954), blz. 393; E.COORNAERT, *La Flandre Française de langue flamande*, Parijs, 1970, blz. 132; A.DOUBEL, *De Rederijers*; in: *Gebied van Staden*, 1974, blz. 87; C.S., *Toneelwedstrijd in Poperinge*, in: *Biekorf*, 76 (1975-1976), blz. 179; E.VANNEUFVILLE, *Apprenons notre histoire de Flandre*, Rijsel, 1980, blz. 53; F.VAN DEN HENDE, *Rederijersgenootschap in Frans- Vlaanderen gedurende de tweede helft van de achttiende eeuw*, in: *Vlaanderen, nr. 190*, 31 (1982), blz. 286; C.MOEYAERT, *De schrijftaal van de Westhoek in Frankrijk: Onuitgegeven gedichten van Andries Steven (Kassel)*. *Lexicon 10 in: De Franse Nederlanden, 10 jaarboek 1985*, blz. 315.

⁴ J.DIEGERICK, *Notes sur les chambres de rhétorique a.w.*, blz. 136; THÉLU a.w., blz. 425; J. DIEGERICK, in VGS, 2 serie, dl. 10 blz. 254; D. CARNEL, *Les sociétés de rhétorique et leur Représentations dramatiques chez les flamands de France, Parijs, 1860, blz. 19 en 45*; CORTYL, *Notes ...*, a.w., blz. 409; DETREZ, a.w., blz. 15 en 19; COORNAERT, a.w., blz. 132 en DOUBEL, a.w., blz. 87.

⁵ *Chambres de rhétorique et sociétés dramatiques des Pays bas*, a.w., blz. 63; CORTYL, a.w., blz. 397 en 409; C.MOEYAERT, *Schrijftaal ... Steven*, a.w., blz. 315; MOEYAERT, *Frans Vlaanderen ooit van gehoord*, a.w., z.blz.

⁶ M.RICOUR, a.w., blz. 401-404; CARNEL, a.w., blz. 69; *Rhétorique d'Hazebrouck* in: BCFF, 3 (1863-1865), blz. 444; EECKEL, a.w., blz. 320 en C.B., in: *Biekorf*, a.w., blz. 179.

⁷ *Les Flamands*, a.w., blz. 208-209; VANDEN HENDE, a.w., blz. 286.

⁸ I.DIEGERICK, *Notes Chambres de rhétorique* tussen blz. 134-135.

⁹ J.CARLIER, a.w., blz. 187.

¹⁰ J.CARLIER, *Les Armoiries ...*, in ACFE, 2 (1854-1855), blz. 331 met afb. van het schild onder nr. 166 tussen blz. 310-311.

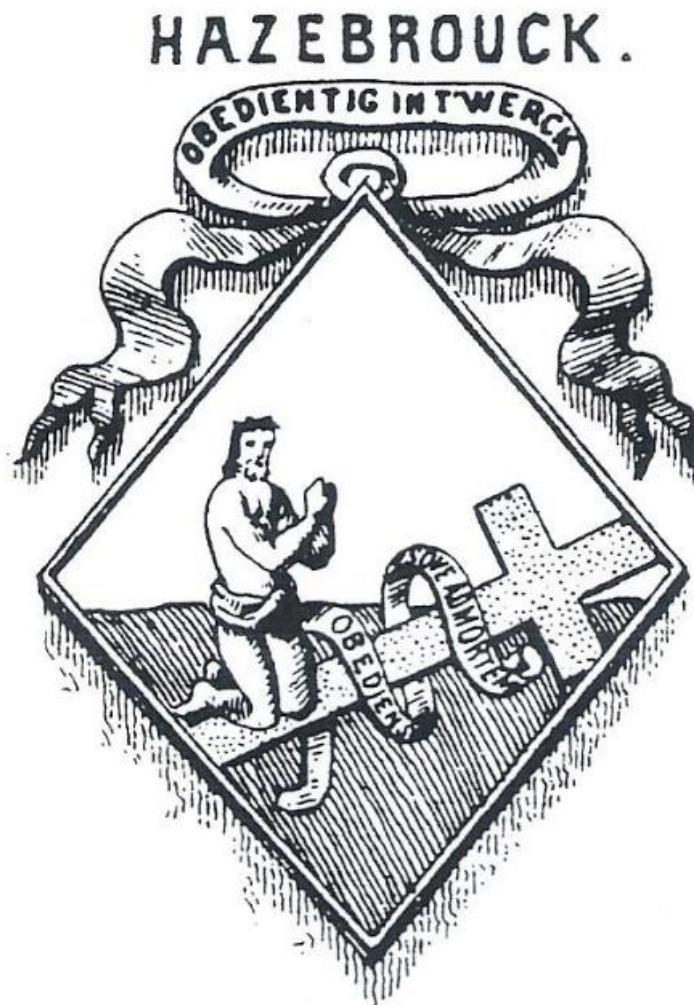
¹¹ CARLIER, *Notes*, a.w., blz. 401.

¹² LOOTEN, *Une querelle de Rhetoriciens*, in: BCFF 3 (n.s. 1900 - 1904), blz. 131.

¹³ *Séance du 20 avril à Dunkerque*, in: BCFF, 3 (1863-1865), blz. 443-444 en C.P., *Toneelwedstrijd in Poperinge 1782-1783*, in: *Biekorf*, 76 (1975-1976), blz. 179.

Het Toneel zal openen volgens lotting der negensten Brack-maend 1782 (en vervolgt in Hoey-maend)' .

Zij speelden het bekende toneelstuk *de Passie*, dat ook door de kamers van Broekburg, Eke, Steenvoorde en Belle werd opgevoerd¹⁴. In 1804 kwamen de Spaderijken van Belle in de gilde van Hazebroek het oude, suksesstuk "*Cleopatra*" van Marmontel vertonen in het Nederlands¹⁵.

Afb. 1 – Oudste leuze en schild van de rederijdersgilde van Hazebroek.

"Wij kennen enkele namen van rederijders¹⁶:" *Ils condamnaient leur seigneur hooftman, Gilles-Théodore de Langhe (' onsen heere hoofdman), à trois livres douze escalins d'amende; le bailli Revel à 3 livres 12 escalins, et le greffier Jacques Synave à 2 livres 8 escalins. Guillaume Spyns et Corneille Vandendorpe se voyaient infliger la même amende. Joseph Bernaert*

¹⁴ CARNEL, *a.w.*, blz. 25.

¹⁵ LOOTEN, *La Renaissance au XIXe Siècle et l'agonie d'une Société de Rhétorique*, in: BCFF (1922-1924), blz. 30.

¹⁶ CORTYL, *a.w.*, blz. 410.

était condamné à 3 livres 4 escalins, Jean Maschen à 2 livres, et François Warein, fils de François, à 1 livre 12 escalins, Joseph De Donckele à 2 livres 8 escalins. Les autres confrères cités : François Warein, fils de Louis, Mathieu Cardinael, Jean De Buyser, Joseph Noyelle, Jean Baptiste De Soomer, Laurent Boddaert, Alexis Taeras, Charles Poupaert, François Lesselier et Louis Gervoson ne se voyaient infliger qu'une amende de 16 escalins. Die voornamen zijn allemaal verfranst en de achternamen soms verkeerd gespeld door de vertaler.

In de negentiende eeuw stichtte Baert, die uit West-Vlaanderen kwam, er het poppenspel¹⁷ dat in Hazebroek groot succes had. Cortyl schijnt te zeggen dat de rederijdersgilde St.-Anna een kapel had¹⁸. Hun lokaal was de grote zaal in de herberg "In den Haen" die later de naam *Le Coq* draagt. Ze hadden aldaar een toneelzaal. Die toneelzaal diende achteraf als clublokaal en nog later als lokaal van de Duivenvereniging "*L'Eclair*" en daarna als lokaal voor Hanenkampen. De herberg lag in de Nieuwstraat thans Rue du Maréchal-Leclerc¹⁹.

---

¹⁷ B.BIJNENS, *Frans Vlaanderen VII* (1974), blz. 63

¹⁸ CORTYL, *a.w.*, blz. 410.

¹⁹ LEMIRE, *a.w.*, blz. 195 en J.CHOCQUEEL, *Les chambres de Rhétorique en Flandre française*, 2de uitgave, z.p, en z.j., blz. 9; J.MESSIANT, *Estaminets d'antan et distractions populaires*, Ariën aan-de-Leie, 1980, blz. 73.

I. Veertiende eeuw

1. STATUTEN VAN DE HOOP²⁰

Het begin luidt "*Dit zijn de wetten d'usagen ende d'ordinandien die hebben ghesyn ghemaect gheordineert ende gheuseert ten Hope te Hasebrouc*"²¹. Er zijn twee handschriften bewaard van dit oude Nederlandstalige geschrift:

a) Het eerste werd ontdekt door E. de Coussemaker in de « *Archives du département du Nord* »²² : *Le manuscrit qui contient ces deux documents est un petit cahier en parchemin de vingt feuillets, format à peu près in 8° mesurant en hauteur 0.24 c. et en largeur 0.14 c. L'écriture est de la première moitié du XIV siècle. Il repose aux Archives du département du Nord*". Het vierde dokument daarin is "de Hoop". Hij dateerde het terecht in 1326. Hier volgt het bewijs: "*Dit zijn de Statuten gheordineert in den Hoop van Hazebrouc, gemaect te Hazebrouc den XI sten dach van maerte int jaere van graciën MCCCXXVI, bi Piederse van der Delf, bailliu van Cassele bi der virtuoet van eenre letteren dies de voorme es zulc, als hier naer volgt*"²³. Zoals we verder zullen zien, dateert Hosdey het ten onrechte volgens het handschrift in 1327²⁴. Omdat het dokument de volgende zin bevat: "*Ende de goede Philips (van de Elzas) wilneer grave van Vlaenderen gaf (de Hoop) den goennen van den lande van Vlaenderen*"²⁵" neemt men meestal aan dat het oorspronkelijke dokument dateerde uit de periode tussen 1180 en 1191²⁶.

b) Het tweede handschrift werd ontdekt door Hosdey rond 1887 in de Koninklijke bibliotheek van Brussel in het manuskript nr. 16769, en wel van fol. 63 r. tot en met fol. 67 r. en kwam uit de bekende bibliotheek Van Hulthem²⁷. Hij dateerde het handschrift van "de Hoop" in 1327 en het zou een kopie zijn uit de veertiende eeuw²⁸.

---

²⁰ De meest gebruikte bronnen in de Westhoek over "de Hoop" zijn: E.DE COUSSEMAKER, *Essai historique sur le Hoop*, Rijsel, 1861, blz. 186-215; E.DE COUSSEMAKER, *Sources du droit public et coutumier de la Flandre maritime*, in: ACFF, 11 (1870-1872), blz. 185-290 met tekst blz. 237-270; H.HOSDEY, *Essai sur le Statut du Mont ou "Hoop" d'Hazebrouc*, in: ACFF, 18 (1889-1890), blz. 266-462; H.HOSDEY, *Essai sur le Statut du Mont au Hoop d'Hazebrouc et sur ses rapports avec l'ancien droit Franc*, Duinkerke, 1890, blz. 199. Wij citeren volgens de vorige uitgave van het Comité; CH. TAVERNE DE TERSUD, *Hazebrouc depuis son origine jusqu'à nos jours*, Hazebroek, 1890, blz. 98-103; *Séance du 14 Janvier 1891*, in: BCFF, 3 n.s. (1891), blz. 8; R.BEHAEGHE, *Meteren*, in: ACFF 38 (1932), blz. 37; N.BOURGEOIS, *Origines, naissance et développement des coutumes juridiques du Nord*, in: *Le Lion de Flandre*, 16 (1944), blz. 422-431; N.BOURGEOIS, *Foire Agricole*, Hazebroek, z.j. (1954), blz. 12; E.WARLOP, *De grote schepenbank Brugse Vrije*, in: *Standen en Landen*, 44 (1968), blz. 13, noot 46; A.VIAENE, *Hendrik Hosdey van Boezinge 1855-1906* in: *Biekorf*, 78 (1978), nr. 1-2, blz. 5; J.MESSIANT, *Histoire des Hazebrouckois*, Ariën aan-de-Leie 1979, blz. 194; W.VAN HOECKE, *De Wisselwerking tussen Romaans en Germaans*, in: *de Franse Nederlanden*, Jaarboek 1980, blz. 93 en blz. 109, noot 17.

²¹ COUSSEMAKER, *Sources, a.w.*, blz. 237 en HOSDEY, *a.w.*, blz. 287.

²² COUSSEMAKER, *Sources, a.w.*, blz. 185

²³ COUSSEMAKER, *Sources, a.w.*, blz. 187.

²⁴ HOSDEY, *a.w.*, blz. 269, noot 1.

²⁵ COUSSEMAKER, *Essai, a.w.*, blz. 212; COUSSEMAKER, *Sources, a.w.*, blz. 237.

²⁶ *Séance du 14 Janvier 1891*, blz. 8. Zie ook COUSSEMAKER, *Essai, a.w.*, blz. 194 en COUSSEMAKER, *Sources, a.w.*, blz. 203; HOSDEY, *a.w.*, blz. 275.

²⁷ COUSSEMAKER, *Essai, a.w.*, blz. 269 en 271. Wij danken Dr. J.Dogaer, hoofd handschriftenkabinet, Brussel, die ons de folio's aanwees.

²⁸ HOSDEY, *a.w.*, blz. 274.

2. DE KEURE VAN HAZEBROEK 1336²⁹

Dit siin de coeren van der maerct van Hasebrouc, bi maninghen vanden ballieu ende bi scepen van der steide, bi beteringhen van scepen, iemaect ende ieordineirt int iaer Ons Heren duustich drie hondert dertich ende sesse, sMandaghes achter Sinte Andries dach. Ende sceipen moghen telken dinghe daghe beiteren alle die pointen diese willen. (afb. 2)

Het stuk dat vroeger in het Stedelijk Archief van Hazebroek en nu in het museum onder nummer 22.³⁰ bewaard wordt, is 22,5 centimeter hoog bij 14 centimeter breed³¹. Het werd in 1819 door de maire J. Cleenewerck in het Nederlands van zijn tijd overgezet en vertaald in het Frans³². Charles Taverne de Tersud gaf het gedeeltelijk uit in 1890³³. Ignaas de Coussemaker was begonnen met de Keure te bewerken om die uit te geven³⁴. Na zijn overlijden werd de Keure uiteindelijk bijgewerkt door Edward Gailliard en uitgegeven in vijf delen in 1894-1905³⁵. A. Vermast gaf de Nederlandse tekst naar Gailliard uit met een vertaling in het Frans³⁶.

---

²⁹ Over de Keure van Hazebroek zijn de voornaamste bronnen gebruikt in de Westhoek: J.CLEENEWERCK, *Hier volgt de copie met de vertaeling in het fransch van het voorgaende handschrift gedaen door de zorge van d'heer JOSEPH CLEENEWERCK tegenwoordigen Maire van de stad Hazebrouck in 't jaar 1819*. Het is een klein register bijgevoegd aan de codex van de Keure en vroeger bewaard in het Stadsarchief van Hazebroek maar nu in het museum. Het is een bewerking in het plaatselijk Nederlands van zijn tijd. L.DE BAECKER, *Les Flamands, a.w.*, blz. 57-74; J.FINOT, *Ville d'Hazebrouck Inventaire sommaire des archives communales antérieures à 1790*, Rijsel 1886, blz. VI; CH. TAVERNE DE TERSUD, *Hazebrouck depuis son origine jusqu'à nos jours*, Hazebroek, 1890, blz. 108-120; LEMIRE, bewerkte het handschrift en zou het voorlezen in in het "*Congrès des Sociétés Savantes*" in de Sorbonne in 1894. Zie: *Séance du 14-5-1892*, in: BCFF, 1 n.s. (1890-1893), blz. 4. De brief van Lemire aan Gezelle bewees dat Lemire het niet voorlas, zie C.Moeyaert, *Bezoek aan Frans-Vlaanderen*, in: *Rijmtijd*, nr. 5, augustus 1989, blz. 64; *Séance du 30-1-1893*, in: BCFF 1 (n.s.) (1893), blz. 1-3; *Séance du 14-06-1894*, in: BCFF, 2 (n.s.) (1894-1899), blz. 24; E.GAILLIARD, *De Keure van Hazebroek van 1336*, Gent, 1894-1905, 5 dln. Zie Deel 5, blz. 501-528, dit bevat alle bronnen door Gailliard opgezocht, wij verwijzen naar die bronnen en nemen ze niet over; *Séance du 16-7-1896*, in: BCFF 2 (n.s.) (1894-1899), blz. 143-144; A.VERMAST, *La Keure d'Hazebrouck de 1336 texte original avec traduction en Néerlandais et commentaire explicatif par Edw. Gailliard. Traduction française commentée par A. Vermast*, z.pl., z.d., blz. 126; *Séance du 28-1-1897*, in: BCFF, 2 (n.s.) (1894-1899), 2 fascicule, blz. 185; J.MESSIANT, *Histoire des Hazebrouckois*, Ariën aan-de-Leie, 1979, blz. 194; W. VAN HOECKE, *De wisselwerking tussen Romaans en Germaans*, in: *de Franse Nederlanden, 1980*, blz. 93.

³⁰ FINOT, *a.w.*, blz. VI en blz. 1.

³¹ GAILLIARD, *a.w.*, dl. 1. blz. X.

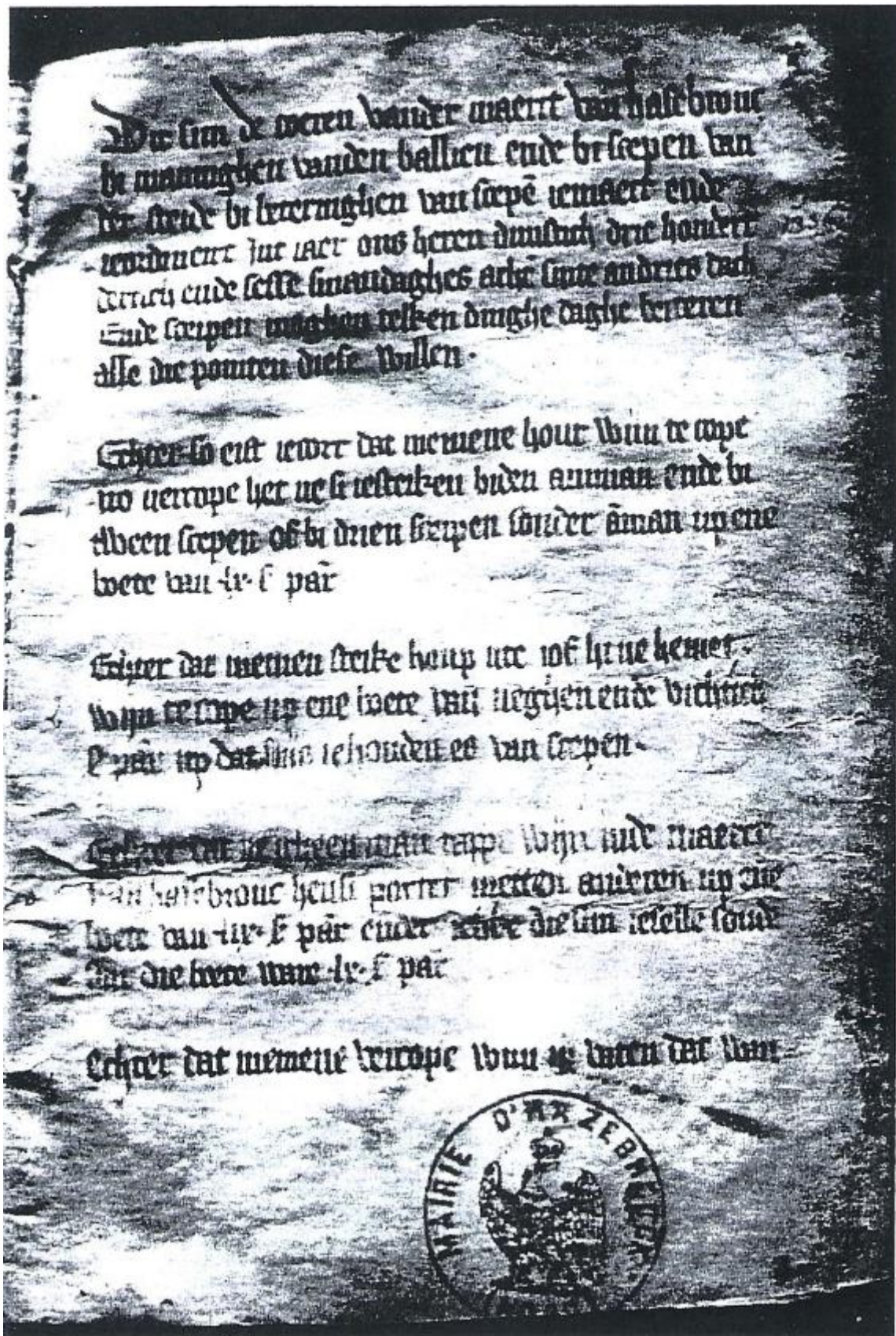
³² CLEENEWERCK, *a.w.*, *bijvoegsel aan de keure*, Hazebroek, Stadsarchief, AA 1, nu in museum

³³ TAVERNE DE TERSUD, *a.w.*, blz. 108-120.

³⁴ GAILLIARD, *a.w.*, dl. 1, blz. XXII; L.VAN BIERVLIET, *De bibliotheek van Ignace de Coussemaker*, in: *Biekerf* (1986), blz. 183-187 en A.LOWYCK, *Nederlandstalige Schrijvers in Belle, Westhoek van de Nederlanden -in-Frankrijk*, in: *Jaarboek 10 Zannekin*, 1988, blz. 64.

³⁵ GAILLIARD, *a.w.*, dl. 1 tot 5.

³⁶ VERMAST, *a.w.*, 126 blz.

Afb. 2 – Foto van het eerste blad van de Keure van Hazebroek, tentoongesteld in het museum van de stad. Professor W. Van Houcke geeft op blz. 28 in a.w. niet een oorspronkelijke foto van de Keure, maar een uit Gailliard, a.w., blz.1.

II. Zeventiende eeuw

1. JAKOB DE CLERCK³⁷.

Hij werd rond 1610³⁸ in Ieper geboren. Volgens David was hij pastoor van Okselare van 1655 tot 1658 en "hij zou de pastoor zijn die zo geroemd werd door Cats"³⁹. Het bekende *Camera-cum* laat hem sterven in 1655. Volgens de lijst van de "collectie Serrure" zou hij evenwel in 1650 in Hazebroek gestorven zijn⁴⁰. Hij werd dichter van de *Rhetorica van Hazebroek*. In 1650 trok hij naar Rome. "Men vermoedt evenwel dat zijn uitvaart door boven vermelde kamer gehouden werd op 27 juli 1650"⁴¹.

Zijn werken:

- a) *Het eerlyck tydverdrijf, vertoont in Lucifersval*, Brussel, Bij Jan Mommaert, 1652⁴².
- b) *Bacchus-Beeldt*
- c) *Megaeras heerschappye*
- d) *Zoilluswinckel ende eenige vermakelycke kluchten*, 1652⁴³.

2. FRANCISCUS VAN HONDEGHEM

Franciscus Van Hondeghem werd op 11 juni 1591 als zoon van burgemeester Egidius Van Hondeghem in Hazebroek geboren. Hij werd franciscaan met kloosternaam Carolus en stierf op 1 mei 1644 in Ieper. Onder de Latijnse naam Franciscus a Canis villa schreef hij ascetische werken in het Latijn⁴⁴.

---

³⁷ Als voornaamste bronnen werden in de Westhoek gebruikt: *Biographie des hommes remarquables de la Flandre Occidentale*, Brugge, 1843, dl. 3, blz. 146; Piron, *Paquot, Witsen Geysbeek, C.P.Serrure, Collection de la Société des bibliophiles flamands*, 3 série, 13, Gent, 1869, bevat de gedichten van *Jakobus De Clerck*, signaleerde ons Kristof Papin uit Poperinge. Met besten dank. Wij konden dit niet nazien. *Séance du 8 janvier 1857*, in BCFF, 1 (1855-1859), blz. 105; A.BONVARLET, *Un mot sur ce que la Biographie des hommes remarquables de la Flandre Occidentale contient au point de vue des flamands de France*, in: BCFF, 2 (1860-1862), blz. 351; A.BONVARLET, *La collection Serrure au point de vue des Flamands de France*, in BCFF, 6 (1872-1875) blz. 335; J.G.FREDERIKS EN F.J.VAN DEN BRANDEN, *Biographisch Woordenboek der Noord- en Zuidnederlandsche Letterkunde*, Amsterdam, dl. 2, blz. 158; R.FONCKE, *Jacobi de Clerck (Iprensis) "Eerlyck Tydt-Verdryf" (1652)*, in: BCFF, 5 (n.s.) (1912-1914), blz. 265-310; R.PERSYN, *Un Mystique flamand, Charles Grimminck 1676-1728*, in: ACFF, 34 (1925), blz. 218; J.S.(CHEPENS), *De Clerck, Jacob*, in: *Lexicon van Westvlaamse schrijvers*, Torhout, z.d., dl. 2, blz. 31.

³⁸ Bonvarlet, *Un mot .., a.w.*, blz. 351, die VAN DE PUTTE, *Hommes remarquables* citeert, zie J.S.(CHEPENS), *a.w.*, blz. 31.

³⁹ BONVARLET, *Un mot, ... a.w.*, blz. 351.

⁴⁰ BONVARLET, *La collection .., a.w.*, blz. 335; J.S.(chepens), *a.w.*, blz. 31

⁴¹ J.S.(CHEPENS), *id.*, blz. 31.

⁴² BONVARLET, *La collection, a.w.*, blz. 335; FONCKE, *a.w.*, blz. 297-310.

⁴³ J.S.(CHEPENS), *id.*, blz. 31.

⁴⁴ *Biographie nationale, publié par l'Académie royale des sciences, des lettres et des beaux arts de Belgique*, Brussel, 1886, dl. 9, blz. 441 ; P.NAESSENS, *Franciscaansch Vlaanderen ..*, Mechelen, 1895, blz. 220; E.DE SEYN, *Dictionnaire des Ecrivains belges*, Brussel, 1931, blz. 1904; J.S.(CHEPENS), *Lexicon van Westvlaamse Schrijvers*, Torhout, dl. 3 (1986), blz. 100 en dl. 4 (1987), blz. 104.

Zijn werken:

Benamins Campioen voor de Onbevleekte Ontfanghenisse van Maria. Het verscheen in 1662.

3. ONBEKENDE REDERIJKER MET SCHUILNAAM "Bedwijnght u Tonghe gay 1667"

Zijn werken:

Uit 1687: *Lofdicht // ter eeren van de sin-rijcken ende vernuften bruydegom: Sr LOYS CORTYL // trouwende met d'eerbaere ende sedenrijcke Jonckvrouwe // Joanna Vermeulen // op den 12 9 bris 1667, wenscht geluck en salicheijt.*

Dit lofdicht staat volledig afgedrukt in het "*Bulletin du Comité flamand de France*"⁴⁵.

4. ONBEKENDE REDERIJKER MET SCHUILNAAM "Deught geeft vreught"⁴⁶.

Zijn werk was een epithalaam of huwelijksdicht door dezelfde Cortyl vermeld juist hierboven onder nr. 3. Het dateert ook uit 1667.

5. MARIA PETYT.

Maria Petyt⁴⁷ werd geboren in Hazebroek op 1 januari 1623 als dochter van Jan Petyt uit Hazebroek en Anna Folque uit Poperinge. Elf jaar oud werd ze naar St.-Omaars gestuurd om

---

⁴⁵ CORTYL, *Notes, a.w.*, in: BCFF, 3 (n.s.) (1900-1904), blz. 412-413.

⁴⁶ CORTYL, *Notes, a.w.*, blz. 413, noot 1.

⁴⁷ Als meest gebruikte bronnen in de Westhoek kan vermeld worden: MICHAEL a.S.AUGUSTINO, *Vita venerabilis matris Mariae a Sta Teresia // Tertiariae ordinis Bmae Virginis Mariae // de Monte Carmelo. Carmelo. // Mechliniae defunctae Kalendis novembris // anno 1677. // Ab ipsa ex obedientia et instinctu divino conscriptum // Et // Auctarium vitae illius // Ex eius scriptis collectum et compositum // per Rdm Adm P. Michaëlem a Sto Augustino // eiusdem ordinis provincialem provinciae Flandro Belgicae, dictae V.matris per 31 // annos directorem spiritualem. // Mirabilis Deus in Sanctis (de rest beschadigd) ....*; Latijnse vertaling van de nog ongepubliceerde geschriften van Maria Petyt, door pater A.Deblaere in 1951 in Rome ontdekt; Jacobus a Passione Domini, *De stralen van de sonne // vanden H. Vader en Propheet Elias, // deze eeuw verspreydt // door Duytsch-landt en Neder-landt //*, Luik, 1681, blz. 243-344 waar staat: HET WONDER LEVEN. // *Van de Weerdighe Moeder // Sr.Maria as teresia // (alias) Petyt //*; KORT BEGRYP // *Van het leven // van de Weerdighe Moeder // Sr.MARIA A.S. Teresia, // (alias) // PETYT, // Gheestelycke Dochter, van den Derden Regel van de Orden // der Alder- glorieuste Maghet MARIA des Berghs Carmeli; // over-leden met opinie van Heyligheydt, binnen Mechelen, // den 1.November 1677. // Getrocken uyt haer Leven, in het langh en breeder beschreven: door den seer Eerw // P.F. MICHAEL A S. AUGUSTINO Provinciael van de Neder-landtsche // Provincie der Eerw. PP. Lieve-Vrouwe-Broeders. // (vignet) // Men vindt-se te koope, // Tot Brussel, by PEETER VANDE VELDE, op den hoeck // van de Munte, in de nieuwe Druckerye. 1681 ; Het Leven // VANDE WEERDIGHE MOEDER // MARIA A STA THERESIA, // (alias) // PETYT, // Vanden derden Reghel vande Orden der Broederen van // ONSE L. VROUWE DES BERGHS CARMELI, // Tot Mechelen overleden den 1. November 1677. // Van haer uyt ghehoorsaemhey, ende goddelijck ingheven beschreven, // ende vermeerderinghe van 't selve leven. // Uyt haere schriften ghetrocken, ende by een vergadert door den seer Eerw. // P.MICHAEL a SANCTO AUGUSTINO. // Provinciael vande Paters onse Lieve Vrouwe Broeders des // Berghs Carmeli, inde Neder- duytsche Provincie. // Vol van volmaeckte deughden, om naer te volghen, van goddelijcke // jongsten, verlichtinghen, ende bewerckinghen om van te // verwonderen, ende Godt te loven. // Van alderleye onderwysinghen tot de volmaecktheyt voor de // beghinnende, voortgaande, ende volmaeckte. // Godt is wonderlijck in sijne Heylighen. Psal. 67,36, // TE GHENDT, // GHEDRUCKT by de Hoirs van JAN VANDEN KERCHOVE, // op d'Hoochpoorte in 't ghecroont Swardt, // Deel I en II: 1683. Deel III en IV: 1684. // De eerste twee delen en de laatste twee zijn samen gebonden, en het geheel vormt aldus twee afzonderlijke banden (afb. 5); *Séance du 15 Mai 1856*, in: BCFF, 1 (1855-1859), blz. 75-76,*

waarin de Coussemaker al in 1856, ontdekte dat het boek "De Stralen van de Sonne" van Pater Jacobus a Passione de levensbeschrijving van Maria Petyt bevatte. Dit werk werd het meest door de Nederlanders in Frankrijk gebruikt; E.DE COUSSEMAKER, *Biographie des Flamands de France*, in: ACFF, 4 (1858-1859), blz. 430-431 vermeldde opnieuw in het boek "De Stralen van de Sonne" van Pater Jacobus a Passione de levensbeschrijving van Maria Petyt. Zie ook BCFF, 1 (1855-1859), blz. 75-76; J.REUSENS, J.BALLAER (*Jean Van*) in: *Biographie Nationale*, 1 (1866), kol. 670-673; L. VAN DEN BOSSCHE, *Vie mariale Fragments traduits du flamand par Louis Van den Bossche*, Parijs, Brugge, Desclée de Brouwer, 1928, blz. 64; L.VAN DEN BOSSCHE, *De la vie "Marie-forme" au mariage mystique*, in: *Etudes Carmelitaines*, 16 (1931), blz. 236-250 en 17 (1932), blz. 279-294; L. VAN DEN BOSSCHE, *Le grand silence au Carmell, La vocation de Marie de Sainte Thérèse*, in: *Etudes Carmelitaines*, 20 (1935), blz. 233-247; Van de hand van L. Van den Bossche verschenen nog vertalingen uit M.PETYTS werk in *Vie Spirituelle* (Supplément), 1928-1936 en in *Etudes Carmelitaines*, 16 (1931), blz. 236-250 en 17 (1932), blz. 279-294 en 20 (1935), blz. 233-247. Wij danken Z.E.P. Andriessen S.J., Antwerpen voor die mededeling.; L.VAN DEN BOSSCHE, *L'union mystique à Marie par Marie de Sainte Theresia*, in: *Les Cahiers de la Vierge*, 15 (z.j. = 1936), blz. 99; A. STARING, *Een Carmelitaanse kluizenares Maria Petyt a S. Theresia*, in: *Carmel*, 1 (1948-1949), blz. 287-305; J.ROSIER, *Biographisch en bibliographisch overzicht van de vroomheid in de Nederlandse Carmel*, Tielt, 1950, blz. 122-123; Th. Mc GINNIS, *Union with Our Lady, Marian Writings of Ven. Marie Petyt of St. Teresa (translation by ..)*, New York, 1954. Verder verschenen er ook vertalingen in het Engels in 1953-1954 (vermeld in de notitie van Derville in *Dictionnaire Spirituelle*). Wij danken Z.E.P. Andriessen voor deze mededeling; *Oud en Nieuw*, in: *Notre Flandre*, 7 (1959), nr. 2, blz. 23. Hier werd voor de Westhoek het verschijnen aangekondigd van Deblaeres boek over M. Petyt en de studie van Staring; S.AXTERS, *Geschiedenis van de Vroomheid en de Nederlanden*, Antwerpen, 1960, dl. 4, blz. 191-197, 200, 201, 241, 335, 337, 345. Wij danken Z.E.H.W. Cortsmid voor die mededeling; A.DEBLAERE, *Impressionistischer Stil bei des flämischen Mystikerin Maria Petyt*, in *Worte und Werte*, Bruno Mark wordt zum 60 Geburtstag Berlin, W.De Gruyter, 1961, blz. 60-69. Wij danken Z.E.P. Andriessen voor deze mededeling; A.DEBLAERE, *De mystieke schrijfster Maria Petyt (1623-1677)*, in: *Kon. Vl. Academie voor Taal en Letteren*, 6de Reeks, Bekroonde Werken, nr. 87, Gent, 1962. Wij raden iedereen aan om aldaar de vele bronnen te raadplegen op blz. 243-251; J.ANDRIESSEN, *Bespreking van Boek Deblaere*, in: *Ons Geestelijk Erf*, 36 (1962), blz. 220-225; W.J.M.A. ASSELBERGS (= A. van Duinkerke) in de *Tijd*, zaterdagavondbladzijde, 14, 21, 28 juli en 4 augustus 1962. Hij heeft Maria Petyt in Noord-Nederland bekend gemaakt naar aanleiding van het verschijnen van Deblaeres boek (zie *Notre-Flandre*, II (1963), nr. 4, blz. 15); J.BEHETS, *Bespreking van het boek van Deblaere*, in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, 22 (1962), blz. 83-84; *Bespreking van het boek van Deblaere*, in: *Franciscaans Leven*, 45 (1962), blz. 64 en blz. 168; C.PETERS, *Bespreking van boek Deblaere*, in *Carmelus*, 9 (1962), blz. 313-316; H.PLARD, *Recensie van Pater Deblaeres boek*, in: *Etudes germaniques*, 1962, blz; 347-354; W.CORSMIT, *De jeugdijaren van Maria Petyt*, in: *Ons Erfdeel*, 7 (1963), blz. 68; D.R., *Maria Petyt*, in: *Notre Flandre*, 11, (1963), nr. 4, blz. 15-17; T.VAN BIERVLIET, *Heiligen en begenadigden uit de Nederlanden in Frankrijk*, in: *Ons Heem*, 17 (1963), blz. 139; A. VAN DUINKERKE, *De mystiek van Maria Petyt*, in: *Festoenen voor een kerkportaal*; A.DEBLAERE, *Leven "in de grond", De leerschool van een Vlaamse mystieke*, in: *Bijdragen, Tijdschrift voor filosofie en theologie*, 25 (1964), blz. 211-218; G. DEGROOTE, *Bespreking boek Deblaere*, in: *Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis*, 42 (1964), blz. 152-153; A. DEBLAERE, *Petyt Maria*, in: *Nationaal Biografisch Woordenboek*, Brussel, 1966, dl. 2, kot. 682-685; A.DEBLAERE, bijdrage, in *Biographie Nationale de Belgique*, dl. 33 (1966), kol. 590-593; J.EELEN, *Bloemlezing uit de mystieke werken van Maria Petyt 1623-1677*, z.pl., z.d., blz. 5-12; K.PORTEMAN, *De anonieme Kapucijn over de taal van Winoksbergen ca. 1645*, in *Biekorf*, 74 (1973), blz. 326; J.MARUER, *Het leven van Maria Petyt (1623-1677) Teksteditie met inleiding en aantekeningen*, Gent, 1974; J.MERUER, *Het leven van Maria Petyt (1623-1677) Het probleem van de eerste druk (1681)*, in: *Ons Geestelijk Erf*, 49 (1975), blz. 29-41 met dank aan Z.E.P. Andriessen, Ruusbroekgenootschap, Antwerpen, die ons een overdruk bezorgde en enkele andere bibliografie signaleerde; J.MERLIER, *Het leven van Maria Petyt, Klassiek letterkundig, Pantheon 214*, Zutphen, 1976; W.CORSMIT, *Maria Petyt, Autobiografie fragmenten, Inleiding Ward Corsmitt*, in: *VWS-Cahiers Bibliotheek van de Westvlaamse letteren*, 7 (1972), nr. 4, blz. 16; A.DEBLAERE, *Maria Petyt, écrivain et mystique flamande*, in: *Carmelus*, 26 (1979), blz. 3-76, met nog een aangekondigd vervolg; H.BLOMMESTIJN EN L.SWART, *Maria Petyt, Nymegen*, Titus Brandsma instituut, 1983, blz. 40; L.DEVLOO, schreef in het tijdschrift "Avond" over Maria Petyt een hele reeks bijdragen vanaf 1984. Wij danken hem voor de volledige bibliografie uit het tijdschrift "Avond". Wij laten die bibliografie van zijn hand, hier volgen: "Het begon in 1984, nr. 1 (1984, blz. 29-40) met een artikel *Maria Petyt (1623-1677), een grote Vlaamse mystieke schrijfster inleiding tot haar autobiografie*. Ik heb dan die *autobiografie* samengevat, en vooral grote uittreksels daaruit gegeven in de daarop volgende nummers en jaargangen.

- 1984, nr. 2, 17-22, blz. 3, blz. 10-15; nr. 4, blz. 8-13; nr. 5, blz. 16-21; nr. 6, blz. 12-19.
- 1985, nr. 1, blz. 13-22; nr. 2, blz. 9-17; nr. 3, blz. 4-9; nr. 4, blz. 2-7; nr. 5, blz. 10-16 .

Frans te leren⁴⁸. Terug thuis moet ze met haar broers en zusters een tijdje gaan inwonen bij een oom in Poperinge wegens "*de behaelijcke siecke*" (= pest)⁴⁹. Ze keerde terug naar Hazebroek waar de wereldse zin bij haar de bovenhand gehaald heeft. Ze werd op haar zestiende jaar naar Rijsel gestuurd omdat ze een liefde opgevat had voor een officier van het leger, die bij hen ingekwartierd was. Daar "ontmoette" ze Gods genade. Zij keerde terug naar Hazebroek, waar zij haar ontvankelijkheid voor het religieuze leven bleef bewaren. Zij beleefde er het beginpunt van haar tweede bekering en ging leven als een "*Eremytersken*". Zij besloot binnen te treden "*in een Clooster tot Ghendt, dat men noemt groenen Briel van den Canonikerssen Regulier van St. Augustinus*". Zij kon wegens oorlogsgebeuren haar voornemen niet uitvoeren. Gedurende de inval van de Fransen in Vlaanderen bij St.-Omaars verbleef zij in Menen. Daar beleefde haar roeping een nieuwe crisis. Zij keerde terug naar Hazebroek waar zij haar laatste huwelijksaanzoek afwees. Ze ging naar haar klooster in Gent maar moest de zusters verlaten wegens oogziekte en bleef als begijntje in Gent in het "*Kleyn-Beguyn-Hof*"⁵⁰ wonen. Hier koos ze tot geestelijk leider pater Michaël a S. Augustino, die later haar geschriften zal uitgeven. In 1657 nam ze haar intrek in de *Cluyse* in Mechelen. Twee jaar later werden "*onse ordonnantien ende forme van leven gheapprobeert*" door de Pater generaal en legde ze haar eeuwige geloften af. In 1677 in de nacht tussen Allerheiligen en Allerzielen

---

- 1986, nr. 1, blz. 11-16; nr. 2, blz. 7-14; nr. 3, blz. 8-15; nr. 4, blz. 3-8, nr. 5, blz. 8-13; nr. 6, blz. 4-7. Totdaar de samenvatting van de 155 kapitels van haar autobiografie.

Aan die autobiografie, voegde de eerste uitgever, Maria Petyts geestelijke leider Karmeliet Pater Michaël a Sancto Augustino (= Jan van Ballaer een Brusselaar) een "*Aanhangsel*", toe van 80 kapitels, waarvan sinds 1987 een samenvatting + uittreksels verschijnen.

- 1987, nr. 4, blz. 6-13; nr. 5, blz. 13-16; nr. 6, blz. 8-14.

- 1988, nr. 4, blz. 7-12.

- 1989, nr. 1, blz. 6-11; nr. 3, blz. 15-19, Van dat "aanhangsel" moeten nog enkele bijdragen verschijnen.

Daarbuiten dus niet behorend tot Maria Petyts autobiografie, die slechts het eerste van de vier delen vormt van haar volledige werken, zijn nog verschenen MARIA PETYT : *De grondslag van het Mariaal leven*, 1984, nr. 3 blz. 16-17; MARIA PETYT, *Middelares van alle genaden, en hoe een mariale ziel zich tegenover haar verhoudt*, 1984, nr. 5, blz. 21-23; MARIA PETYT, *Op welke eenvoudige wijze het marielijk leven beoefend wordt*, 1984, nr. 6, blz. 19-21 ; MARIA PETYT, *Bezeten door de geest van Maria*, 1985, nr. 1, blz. 23-25; MARIA PETYT, *De verhouding van M.P. tot Maria, verhouding van een kind tot zijn moeder*, 1985, nr. 3, blz. 9-12; MARIA PETYT, *Over een meer wezenlijke manier om te leven in God en Maria*, 1985, nr. 4, blz. 7-8; Maria PETYT, *Hoe Maria haar voorkomt in en buiten het gebed*, 1985, nr. 5, blz. 17-19; MARIA PETYT, *Kind van Maria*, 1986, nr. 1, blz. 17-19; MARIA PETYT, *Moeder en kind*, 1986, nr. 2, blz. 19-20; MARIA PETYT, *In een staat van verrukking*, 1986, nr. 2, blz. 15; MARIA PETYT, *Maria, de blijvende - hoewel soms verborgene- aanwezige*, 1986, nr. 3, blz. 16-22; L.DEVLOO, *Maria Petyts laatste ziekte en dood*, 1987, nr. 1, blz. 18-21; MARIA PETYT, *Hoe M.P. reageert op het bevel haar autobiografie te schrijven*, 1987, nr. 1, blz. 21-23; MARIA PETYT, *Kerstdagervaring*, 1987, nr. 1, blz. 24-25; L.DEVLOO, *M.P. en haar autobiografie, Aanhangsel. Bij wijze van inleiding*. 1987, nr. 4, blz. 6-9. "Tot hier de bijdragen van Z.E.H.Devloo"; A.DERVILLE, *PETYT MARIA*, in: *Dictionnaire de Spiritualité*, Parijs, 12, 1 (1984), kol. 1227-1229; L.LOOSVELD, *Maria Petyt te Menen*, in: *Wingheroen*, 8 (1984), nr. 1, blz. 12; W.CORSMIT, *De jeugdijaren van Maria Petyt in het Zuidvlaamse stadje Hazebroek*, in: *Jaarboek 7, 1985 Zannekin*, blz. 105 en vlg.; F.B.(ONNEURE), *Petyt Maria*, in: *Lexicon van Westvlaamse schrijvers*, Torhout, dl. 3 (1986), blz. 84; W.CORSMIT, *MARIA PETYT, Een meisje uit Hazebroek Frans-Vlaanderen (1623-1677)*, in: *Aggiornamento*, 19 (1987), blz. 11-23; J.GEYSEN, *Maria van Heilige Teresia (Petyt)*, in: *Innerlijk leven*, 41 (1987) blz. 416-426; W.CORSMIT, *Maria Petyt een vroom en vrijmoedig meisje uit Hazebroek Frans-Vlaanderen*, Poperinge (1989).

⁴⁸ DEBLAERE, *Het mystieke, ... a.w.*, blz. 23, die verwijst naar haar levensbeschrijving. Alle andere bronnen vermelden dit natuurlijk.

⁴⁹ Wij volgen gemakkelijkshalve verder J.EELEN, *a.w.*, blz. 5 en vlg. en DEBLAERE, *De mystieke ... , a.w.*, voor de levensloop van Maria Petyt.

⁵⁰ EELEN, *a.w.*, blz. 6-9.

overleed ze. Ze had haar dood voorspeld. Ze werd begraven in de kerk van de paters Karmelieten⁵¹.

Van Maria Petyt bestaan vier afbeeldingen⁵²:

a) *Vera Effigies Ven.M.Mariae a S Teresia // Tertiariae ord. B.V. Mariae de Monte Carmelo. // Mechliniae in opinione Sanctitatis, die a se praedicta kalendis Novembris 1677 // R. Collin Calcogr. Reg. sculp. Bruxella //*. Het woord "obiit" ontbreekt. Het stelt M. Petyt voor met een remonstrans met stralen daaruit naar haar toe, met daarin de woorden "sy't geheel voor my".

b) *Genuina Effigies V.M.Mariae a Sa Teresia alias Petyt, prope // Ipras Flandr. ex Haesbroeck oriundae, ordinis B.V.Mariae de Monte Carmelo // Tertiariae; quae jugi oratione intenta, varys superatis tentationib. ac in spiritu // luctis: insatiabili salutis proximoru' aestuans desiderio, pro illis convertendis, // ac fideiú defuctorú animabus expiandis, perpessa mirabilia, divinis cha // rismatibus cumulata, futurorúq, per visiones nó ignara; praenuntiato mortis die, // aet. 53, clara sanctitatis opinione, Mechliniae obiit 1 Novembris Anni 1677. // R. Collin fec. Bruxel. //*. De afbeelding stelt Maria Petyt voor met twee zielen in het vagevuur.

c) *Vera Effigies // Ven.M.Mariae à S. Teresia // Tertiariae Ord. B ae V.MARIAE DE MONTE CARMELO. // obyt, Mechliniae in opinione Sanctitatis, die à se praedicta // kalendis Novembris. M.D.C.L. XX VII. Martin Bouche, sculp. Antwerp. (zie afb. 3)*. Het stelt haar voor met kruis, kruisvoet, boek en rozenkrans.

d) Maria Petyt, portret dat na haar dood door de Antwerpse uitgever Martin Souche werd verspreid⁵³.

Haar werken:

1. HET WONDER LEVEN // van de Weerdighe Moeder // Sr MARIA A S TERESIA // (*alias Petyt*). Het staat op blz. 243-344 in: Jacobus a PASSIONE DOMINI, *De Stralen // van de Sonne // van den H. Vader en Propheet Elias // deze eeuw verspreydt door Duytsch-landt en Nederlandt*, Luik 1681.

2. "KORT BEGRYP // Van het Leven // Van de Weerdighe Moeder // Sr. MARIA A S. TERESIA // (*alias*) // PETYT // Gheestelycke Dochter, van den Derden Regel van de Orden // der Alder-glorieuste Maghet MARIA des Berghs *Carmeli* // over-leden met opinie van Heyligheydt, binnen Mechelen // den 1. November 1677. // *Getrocken uyt haer Leven, in het langh en bree-der beschreven: door den seer Eerw. // P.F.MICHAEL A S AUGUSTINO Provinciael van de Neder-landsche // Provincie der Eerw. PP. Lieve-Vrouwe-Broeders. // vignet // Men vindt-se te koope, // tot Brussel, bij PEETER VANDEVELDE, op den hoeck // van de Munte, in de nieuwe Druckerye. 1681*". Dit is de eerste uitgave, bewaard bij de paters Karmelieten, Kortrijk. Met dank aan Z.E.P. Bibliotekaris van Kortrijk voor de afb. (zie afb. 4).

⁵¹ DEBLAERE en al de aangehaalde bronnen.

⁵² Voor een beschrijving van de drie eerste afbeeldingen zie DEVLOO, *Maria Petyt en haar autografie. Aanhangel 15. Een luchtig intermeszo*, in: *Avond*, 19 (1989), nr. 3 blz. 18-19 en voor het vierde W.CORSMIT, *Maria Petyt Een vroom en vrijmoedig meisje uit Hazebroek Frans-Vlaanderen, a.w.*, blz. 36, alwaar een afbeelding. We danken Z.E.P. Andriessen, Antwerpen die ons een kopie van de drie eerste afbeeldingen bezorgde.

⁵³ Het is geen portret maar een afbeelding. Dit werd gereproduceerd door W.CORSMIT, *Maria Petyt, Autobiografie fragmenten, a.w.*, blz. 1; W.CORSMIT, *De jeugdijaren 1985, a.w.*, blz. 25; W.CORSMIT, *Maria Petyt een meisje, a.w.*, blz. 19; W.CORSMIT, *Maria Petyt, een vroom ... , a.w.*, op de omslag en blz. 36.

VERA EFFIGIES
VEN. M. MARIAE A S. TERESIA
TERTIARLE ORD. B. V. MARIAE DE MONTE CARMELO.
*obyt Mechliniæ in opinione Sanctitatis, die à se prædictâ
kalendis Nouembr. M.D. C.LXXVII. Martin. Bouche. sculp. Antwerp.*

Afb. 3 – “VERA EFFIGIES” van de eerbiedwaardige Maria a Sancta Teresia, (alias Maria Petyt) door Martin Bouche uit Antwerpen.

KORT BEGRYP
VAN HET LEVEN
VAN DE WEERDIGHE MOEDER
S^R. MARIA A S. TERESIA
(ALIAS)
PETYT,

Gheestelyeke Dochter, van den Derden Regel van de Orden
der Alder-glorieufte Maghet MARIA des Berghs *Carmeli*;
over-leden met opinie van Heyligheydt, binnen *Mechelen*,
den 1. Novemb. 1679.

*Getrocken uyt haer Leven, in het langh en breeder beschreven: door den seer Eerw.
P. F. MICHAEL A S. AUGUSTINO Provinciael van de Neder-landtsche
Provincie der Eerw. PP. Lieve-Vrouwe-Broeders.*

Men vindt-se te koope,
Tot *Brussel*, by PEETER VANDE VELDE, op den hoeck
van de Munte, in de nieuwe Druckerye. 1681.

Afb. 4 – Eerste Nederlandstalige uitgave van het leven van de eerbiedwaardige Maria Petyt.
Het enig bekende exemplaar berust bij de paters Karmelieten in Kortrijk.

3. "HET LEVEN // VANDE WEERDIGHE MOEDER // MARIA A STA THERESIA, // (*alias*) // PETYT // Vanden derden Reghel vande Orden der Broederen van // Onse L. VROUWE DES BERGHS CARMELI, // Tot Mechelen overleden den 1. November 1677. // Van haer uyt gehoorsaem- heyt ende goddelijck ingheven beschreven, // ende vermeerderinghe van 't selve Leven. // Uyt haere schriften getrocken, ende by een vergadert door den seer Eerw. // P. MICHAEL a SANCTO AUGUSTINO, // Provinciael vande Paters onse Lieve Vrouwe Broeders des // Berghs Carmeli, inde Nederduytsche Provincie. // Vol van volmaeckte deughden, om naer te volghen, van goddelijcke // jonsten, overlichtinghen, ende bewerckinghen om van te // ver- wonderen, ende Godt te loven. // Van alderleye onderwysinghen tot de volmaecktheyt voor de // beghinnende, voortgaende ende volmaeckte. // Godt is wonderlijck in sijne Heylighen. Psal. 67,36. // Vignet // Te Ghendt, // Ghedruckt by de HOIRS van JAN VANDEN KERCHOVE // op d'Hoochpoorte in 't ghecroont Sweerdt .1683.// (afb. 5). Deel 1 en 2 verschenen in 1683. Deel 3 en 4 verschenen in 1684. De eerste twee delen en de laatste twee zijn samen gebon- den en het geheel vormt aldus twee afzonderlijke banden.
Het werk werd opgedragen : *Aen den weerden ende voorsienighen // Heere // DHr JACOBUS WARNEYS, // voor desen // VOOGHT // der // Stede van Haesebroeck // ...*

6. ONBEKENDE REDERIJKER VAN HET GEDICHT TER ERE VAN LODEWIJK DE HOUSTA.

Hij was eerste schepen van de Koninklijke Vierschare van Hazebroek, prins van de retorikaka- mer van St.-Anna. Hij had op 27 mei 1688 de erevogel neergehaald bij de konfrerie van St.- Joris. Daarom werd dit gedicht gemaakt. Cortyl vermeld in zijn *Notes et documents*, blz. 411 de Franse titel, vertaald uit het Nederlands, maar schrijft uitdrukkelijk erbij dat het een po- ëziestuk van de rederijkers van Hazebroek was.

H E T L E V E N
VANDE WEERDIGHE MOEDER
MARIA A S^{TA} TERESIA,
(A L I A S)
P E T Y T ,

Vanden derden Reghel vande Orden der Broederen van
ONSE L. VROUWE DES BERGHS CARMELI,

Tot Mechelen overleden den 1. November 1677.

Van haer uyt ghehoorfaemhey, ende goddelijck ingheven beschreven,
ende vermeerderinghe van 't selve Leven.

Uyt haere schriften ghetrocken, ende by een vergadert door den seer Eerw.

P. MICHAËL A SANCTO AUGUSTINO,

*Provinciael vande Paters onse Lieve Vrouwe Broeders des
Berghs Carmeli, inde Neder-duytsche Provincie.*

Vol van volmaecte deughden, om naer te volghen, van goddelijcke
jonsten, verlichtinghen, ende bewerckinghen om van te
verwonderen, ende Godt te loven.

Van alderleye onderwyfinghen tot de volmaecktheyt voor de
beghinnende, voortgaende, ende volmaecte.

Godt is wonderlijck in sijne Heylighen. Psal. 67. 36.

T E G H E N D T ,
Ghedrukt by de HOIRS van JAN VANDEN KERCHOVE
op d'Hooghpoorte in't ghecroont Sweerdt. 1683.

Afb. 5 – Tweede uitgave van het leven van de Eerbiedwaardige Maria Petyt. Het leven bevat nu twee boeken. Het eerste gedrukt in 1683 en het tweede in 1684.

III. Achttiende eeuw

1. BELLINCK.

De Kasselse dichter Andries Stevens vermeldt in zijn *Rymwercken*⁵⁴ rederijker Bellinck uit Hazebroek, die met zijn verzen de eerste prijs verkreeg. Omdat dit handschrift moeilijk te vinden is, geven we hier dit uittreksel: *blz. 27 ... en in 't voorbijgaen riep kloekstemmig stelt uw gangen // naar Haezebroek daer sult gij klaerigheyd ontfangen.* (Afb. 6)

blz. 28: Spreek klaerder zanggodin een nijmphe weerd te minnen // was in de loopbaen van het liefdeparck te winnen // aen zoukers groot van tal doen om haer alle vlijt // geen arbeydt zweet noch pijn en word om haar gemijdt // doch onder die en kan maer een den prijs bekomen // 't is Bellinck die met konst haer hert heeft ingenomen // en tot sijn groot vermaeck hem eyghen heeft gemackt // Schoon onder dies Boddaert daar ook heeft naer gesnackt // en haer met goede hop sijn dienst heeft opgedragen // die siet met herten leet sijn wenschen afgeslagen // waerom hij klaeght en zught de rouw aen 't herte slaet // en schier door kneusinghe sijn jeught verteren gaet .. (afb. 6).

2. BODDAERT.

Hetzelfde werk van Andries Stevens op dezelfde bladzijde vermeldt Boddaert, die de tweede prijs verkreeg (zie boven Achttiende eeuw I.)

3. VERLINDE.

Op het jaartal 1714 vermeldt Andries Steven: Verlinde, prins van de rederijkersgilde van de heiligen grootmoeder Anna binnen Hazebroek. Hij had als prins de vragen voorgesteld van de rederijkerwedstrijd⁵⁵ (afb. 7) *Konst voldoeninghe op de vraghen voorgestelt // door den vernuften ende constrijcken dichtconstenaer Verlinde // gekooren prince destijds van de redenrijcke gulde vande // He grootmoeder Anna binnen haezebroek, om voorgeset te worden // den 18 van Lentemaendt, jaergetal // door gewissel rijms: regelen // kLeIJne Waere gronD-regels Inde DICht Const.*

4. ONBEKENDE REDERIJKER DIE DE TRAGEDIE VAN HERMENGILDE BEWERKTE

De retorikagilde van Hazebroek feliciteerde de gilde van Steenvoorde in 1723 met de voorstelling van de Tragedie van Hermengilde⁵⁶. Alles schijnt erop te wijzen dat het toneelstuk bewerkt werd door een rederijker van Hazebroek.

---

⁵⁴ A.STEVENS, *Rymwercken*, blz. 27-28. Zie ook C.MOEYAERT, *De Schrijftaal van de Westhoek in Frankrijk: onuitgegeven gedichten van Andries Steven*. *Lexicon 10*, in: *De Franse Nederlanden Les Pays-Bas Français*, z.pl., 1985, blz. 316.

⁵⁵ A.STEVENS, *Rijmwercken*, blz. 70, *Séance du 20 Juin 1899*, in: BCFF, 2 n.s. (1894-1899), blz. 393 en MOEYAERT, *De Schrijftaal...Steven (Kassel)*, a.w., blz. 316.

⁵⁶ CORTYL, *Notes*, a.w., blz. 401.

= 11 =

Gevoel ik oftyk wyl ik vord de vordzal
 K mijn die van tighoor haerwaerd is volhergenpael
 mider een vaf haer gevoet, de huydt bay jagersprong
 De haerprisp az al sij makkers had ontvongen
 een ander brader bay die clyare better tocht
 want hem veel herten leet door dit verlies gebint
 Spreek kladder langgodij een Nijmpe wand te minne
 was je de loop bay van het liefde parck te winne
 den haeris groot vafsal door om haer alle vlyt
 gey arbijdt hert noch pij en word om haer geyt
 doe onder die u key maar eyderprisp bok omay
 tis bellinck die met kragt haer hert hant is gemonen
 en tot sij groot vermaek hem eygely hert gemit
 Sij on onder die boddaert daer ook sijt een geyt
 en haer met goede hert sij dinst hant oppedwaggen
 die hert met herten leet sij wanfey of gesleffen
 waarom sij klacft en huyt de vord az t herte steet
 en haer door kuyninge sijt geyt verting gaet
 wel vord een gaden may, dat ik u az mag sprekken
 waarom doe dit verlies too diep is t hert 2 stikken
 je atabanta je de loop bay u outlaapt
 door aysele vaf goet die hert hant angarapt
 en az huytmaenes haer die ging om geyt
 ghebt noch die troost dat gy befonds moeyt u liden
 fjon, az haer minnaers oarwonnig word outgeid
 hert leet om dat verlies ik bed u nederlijd
 leet en gelygving wyl u liden, niet overkorten

Afb. 6 – Bladzijde 28 van "Rijmwerken" van Andries Steven uit Kassel met de vermelding van de naam "Bellinck" op de twaalfde regel en "Boddaert" op de veertiende regel.

5. PIETER FRANCIS DOMINIQUE VERVISCH, (alias pater AUXILIUS VAN MOORSLEDE)

Hij⁵⁷ werd geboren op 29 januari 1749 in Moorslede, als zoon van Petrus Vervisch en Maria Catharina Bouckennooghe. Op 12 augustus 1768 trad hij toe tot de kapucijnenorde⁵⁸. In 1773 werd hij priester gewijd door de nuntus Gilini. Omdat hij al te progressief was, werd hij door zijn oversten dikwijls verplaatst: Tervuren 1768, Oostende 1769, Brugge 1770-1771, Gent 1771, Brussel 1773, Gent 1775-1776, Brugge 1778, Gent 1779, Mechelen 1779, Dendermonde 1782, Kortrijk 1782-1783, Brugge 1783-1784. Hij wou als missionaris naar Amerika vertrekken, maar zijn overste weigerde de toestemming. Toen hij inscheepte, liet zijn overste hem kerkeren (november 1783). Om aan de jurisdictie van de traditionalistische Brugse bisschop Brenaert te ontsnappen, vluchtte hij naar Gent. Hij werd door zijn provinciaal W. Van Duisberg geïnterdiceerd, gesuspendeerd en geëxcommuniceerd. Hij werd toch kapelaan in Zeveren en kwam in 1786 terug naar Gent. Hij werd in 1789 kapelaan in Kallo en kon zich aldaar door de regering laten benoemen tot aalmoezenier van het fort Liefkenshoek. In de Brabantse Omwenteling werd hij door de Vlaamse Traditionalisten gevangen genomen en in Gent door de kerkelijke rechtbank op 12 juli 1789 tot vijf jaar gevangenis veroordeeld. Op 2 november 1790 kon hij uit de gevangenis ontsnappen en kreeg met de Oostenrijkse restauratie zijn bediening terug. Op 22 maart 1791 verliet hij Liefkenshoek en leidde een zwervend bestaan. In die periode schreef hij zijn drieledige autobiografie en apologie (zie verder onder "werken"). Omdat velen na het verschijnen van zijn boek hem niet gunstig gezind waren, week hij uit naar Frankrijk waar hij door de republikeinse bevolking op 22 april 1792 tot beëdigd pastoor van Hazebroek verkozen werd⁵⁹. Koster P. L. Cuvelier van Reningelst schreef in zijn Memorial⁶⁰: "*Vervisch intrus van Hazebrouk, een uytgeloopen capucyn, was den goddeloosten van geheel het omliggende. Hij zag eene vrouw wagten om van eenen ongeswoeren priester gekerkgangt te worde; hij kleede zig, en wil dese inhaelen. De vrouwe hem ziende comen, ging uyt de kerke. Hy liep agter en greepte vast. Zy zeyde hem dat hy haeren wettigen pastoor niet en was, en datse van hem niet en begeyrde ingehaelt te worden. Op dit seggen heeft dien beleefden pastoor aen die vrouwe een schop of twee gegeven. De vrouwe hem niet missende heeft hem een wafel of dry gegeven, zoo dat het zeer fraey om zien was, te zien vegten dien weerden pastoor in 't wit gekleed, met een vrouwe op het kerkhof. Hy dede nog voorder de dese in vangenisse steken, maer hy is daer qualik afgekomen, zoo ook van*

---

⁵⁷ Als bronnen mogen vermeld worden zijn eigen levensbeschrijving (zie verder) en de volgende handschriften geciteerd door Y.VAN DEN BERGHE, in: *Nationaal Biografisch Woordenboek*, Brussel, 1968, dl. 3, kol. 906; P.LE-DOULX, *Levens der geleerde en vermaerde mannen der stad Brugge*, hs., 2 dln. in het Brugse Stadsarchief; FL. VAN HALSTEREN, *Beknopte beschrijving van het vermaert fort Liefkenshoek (1789-1790)*, hs., Antwerpen, Archief van de Kapucijnen. Als voornaamste bronnen in de Westhoek, werden gebruikt: *Séance du 23 septembre 1866*, in: BCFF, 4 (1866-1868), blz. 149; P.J. DE SMYTTRE, *Les collégiales de Cassel et ses autres Institutions*, Hazebroek, 1872, blz. 187-188; A.BONVARLET, *La collection Capron*, in: BCFF, 7 (1875-1878), nr. 1-2 van 1878, blz. 84; J.PETER en CH. POULET, *Histoire religieuse du département du Nord*, Rijsel 1930, blz. 247,279, 315 en 316; P.HILDEBRAND, *De Kapucijnen in de Nederlanden en het prinsbisdom Luik*, Antwerpen, 1952, dl. 7, blz. 105 en dl. 10 (1956), blz. 97-128; Y.VAN DEN BERGHE, *De Brugse publicist J. van Hese*, in: *Biekorf*, 66, (1965), blz. 73-78; J.DE SMET, *Zuid Westvlaamse Tijdschroniek uit de Oostenrijkse en Franse tijd 1761-1814*, Assebroek (1968), dl. 1, blz. 127; Y.VAN DEN BERGHE, *Vervisch Pieter Francis Dominique*, in: *Nationaal Biografisch Woordenboek*, Brussel, 1968, dl. 3, kol. 906-909; J.SMEYERS, *Het literaire leven*, dl. 3, in: *Gemeentekrediet van België*, 37 (1983), nr. 37, blz. 130; H.D(emarest), *Lexicon van Westvlaamse Schrijvers*, 1985, dl. 2, blz. 97; L.VAN BIERVLIET, *De bibliotheek van Ignaas de Coussemaker*, in: *Biekorf*, 86 (1986), nr. 2, blz. 185.

⁵⁸ DE SMYTTRE, *a.w.*, blz. 187-188, zegt ten onrechte dat hij bij de rekolletten op den Wouwenberg in Kassei pater was.

⁵⁹ Tot hier volgen wij verkort de beste levensbeschrijving van VANDENBERGHE, *Vervisch ... a.w*

⁶⁰ DE SMET, *a.w.*, blz; 127.

een dooden die hy langs den gragt hadde doen werpen". "Een ander feit uit het herderschap van pastoor Vervisch, waarvan de sporen bij de ouderen van Hazebroek niet vervlogen waren, luidt aldus: Hij liet als verdacht of suspect "klasseren" door het "*comité de surveillance*" de "citoyens" die niet naar zijn mis gingen. Ze werden op een "karre" altijd dezelfde en welbekend in de stad naar de gevangenis gevoerd. Hij liet die "karre" rondrijden op zaterdag met de mededeling dat ze alleen bestemd was voor de afwezigen in de zondagmis. Verschrikt dromden de "citoyens" 's zondags in de kerk. Vervisch triomfeerde en wreef zich in de handen: "Wanneer de "doodskarre" rondrijdt, is mijn kerk vol"⁶¹. Omdat hij zo fanatiek optrad, werd hij door zijn vijanden verdacht gemaakt, naar Parijs gevoerd en "zonder grond" van spionage beschuldigd ten voordele van Oostenrijk .. en op 29 januari onthoofd⁶².

Zijn werken:

a) "*Wonderbaar*⁶³ *en rugtbaer leven van den ex-pater Auxilius van Moorslede alias Pieter-Francis- Dominiq Vervisch. Eerste boekdeel, behelzende de zeldzaamste avonturen van zijn Leven als capucin*" ("*Maestricht, Wauters Dronkers op de Paraede Plaets*"); *het tweede en derde deel tussen 10 en 16 dec. 1791 "Wonderbaar .. , Tweede boekdeel behelzende de zeldzaamste gevallen als wereldlijken Priester. ("Liefkenshoek, Jozeph Leopold Francis Vijghe, in de Hoed van Vrijheyd, regt over de geketende Leeuw")*, "*Wonderbaar .. , Derde boekdeel, behelzende de zeldzaamste avonturen van zijn Leven als Krijgspastor, Veldpaepe ofte Aumonier*" ("*Wareghem, Sincerus Vyghe, in de geschoren Leeuw*").

Het werk werd door Vervisch zelf gemaakt en in het geheim gedrukt in Brugge door Frans van Hese⁶⁴.

Bekend zijn z'n verzen⁶⁵:

*Broeder Kitteur of mon frère, heeft veele kanten afgeloopen ...
 Nu om appels, dan om raepen.
 Nu om wolle, dan om schaepen,
 Nu om boter dan om hout,
 Nu om spek, dan om smout,
 Nu om boekwied, dan om pataters,
 Nu om hespen, (ammen) voor de paters,
 Nu om kooren, dan om kaf,
 Nu om graen, dan kermés-baf,
 Nu om keirssen, licht en vier,
 Nu om wasch, dan om bier.
 Nu om brood voor den disch,
 Nu om vleesch, dan om visch,
 ... T'schynt dat hun mantel-cap als onverzaedelyck is!*

b) *Generaele biecht... Pater Auxilius onthalst door de guillotine, tot Parijs, 4 december 1793*⁶⁶.

⁶¹ J.PETER en POULET, *a.w.*, blz. 315.

⁶² VAN DEN BERGHE, *Vervisch, a.w.*, kol. 908-909.

⁶³ VAN DEN BERGHE, *Vervisch, a.w.*, kol. 907-908.

⁶⁴ VAN DEN BERGHE, *Vervisch, a.w.*, kol. 908 en *Lexicon 2, a.w.*, blz. 97.

⁶⁵ DE SMYTTERE, *a.w.*, blz. 188.

⁶⁶ *Séance du 22 septembre 1866, a.w.*, blz. 149.

Dit werk is een falsum en zou door de kapucijnen gemaakt zijn. Vervisch betreurt zijn goddeloos leven en bekent openlijk zijn dwalingen⁶⁷.

6. ONBEKENDE REDERIJKER, AUTEUR VAN HET HUWELIJKSGEDICHT VAN JAN BAPTISTE DE HOUSTA MET JOANNA MARENDEL OP 15 NOVEMBER 1732

Het huwelijksgedicht werd gemaakt door een onbekende Hazebroekse auteur⁶⁸ voor Jan Baptiste de Housta die "*avocat du roi au Présidial de Bailleul*" was maar tot Hazebroekse familie de Housta behoorde⁶⁹.

7. LODEWIJK DE HOUSTA

Hij was in 1742 prins van de rederijderskamer van de gilde van Sint-Anna⁷⁰. De familie de Housta was dichterlijk aangelegd, want een andere Lodewijk de Housta was in 1688 al prins van dezelfde rederijderskamer (zie boven 'Zeventiende eeuw', nummer 6).

De "de Housta's" droegen als wapen op lazuren veld een zilveren faas, beladen met drie sabelen kruisen⁷¹. Op de vooravond van Aswoensdag 1742 waren er "*twisten ende troubles*" in de kamer van retorika van Hazebroek. Als gevolg van een klacht werden op Allerzielen commissarissen aangesteld belast met een onderzoek en het bestraffen van de schuldigen. De commissarissen waren sieur en meester Pieter Jacobus Florens, advocaat, Lodewijk de Housta, prins van retorika, Jan Soetemont, Alexis De Meester en Pieter de Clerck. Op 16 november werden de sententies uitgesproken. Het stuk bevat een lange lijst rederijders met erbij vermeld hun boeten⁷². *Alle welcke damneert persoonen sullen verobligiert wesen hunne voorschreven boete te betaelen in handen van een heere Prince deser gulde daer toe vermaent sijnde ... die aen ider sal seggen hoe veel sij moeten betaelen sonder verobligiert te wesen eenige kenisse te geven tot wat somme dat ider gecondamneert is, ende dat om alle murmuratien daerop te eviteren.*

Een traditie wil dat prins de Housta verloren gegaan Nederlands werk uitgaf⁷³ waarvan wij de titel niet konden achterhalen. Handschriften met gedichten waren bewaard in partikulier bezit.

8. ONBEKENDE SCHRIJVER VAN HET LEVEN VAN ST.-NIKOLAAS

Zijn werk heeft als titel: *GODTS Wonderheden in het leven en de doot van den grooten mirakel doender den H.Nicolays van Tolentyn, van het order der ermyten van den H. Vader Augustinus, wiens h.Reliqien syn rustende in de kerke vande Eerw. PP. Augustinen, tot Hazebrouck. - Tot Sint-Omaers, by Fertel, boek- drukker, in de Urseline-Straete, 1722. Met goet keuringe.* In Octavo van 64 blz.⁷⁴.

---

⁶⁷ VAN DEN BERGHE, *Vervisch*, a.w., blz. 909.

⁶⁸ CORTYL, a.w., blz. 411.

⁶⁹ CORTYL, a.w., blz. 411, noot 1.

⁷⁰ CORTYL, a.w., blz. 409.

⁷¹ CORTYL, a.w., blz. 411, noot 1.

⁷² CORTYL, a.w., blz. 409-410.

⁷³ CORTYL, a.w., blz. 410-411.

⁷⁴ *Bibliographie des Flamands de France*, in: ACFF, 1 (1853), blz. 271.

9. ONBEKENDE REDERIJKER VAN HET STUK GEMAAKT VOOR MARIA VERMELLE⁷⁵.

De deugdrycke ende Godtminnende dochter, Maria Catharina Barbare Vermelle nu was de overoudtante van de grootvader van de bekende leider van de Zuidvlamingen, priester Jean-Marie Gantois. Het stuk sierde vroeger zijn werkkamer. De familie schreef het dichtstuk toe aan een dichter Vermelle. Sommigen zeggen dat het in 1769 in Hazebroek gemaakt werd, anderen in Belle. Of de naam Vermelle en de stad juist zijn, kon niet achterhaald worden. Het gedicht kon gezongen worden op de wijs van "*la fille d'Espagne*". Het werd gedrukt in leper bij Jacobus Franciscus Moerman (afb. 8).

Zijn werk:

DE YDELHEYT DES WEIRELTS //, VOORGESTELT // IN HET ZEGENPRAELEN OVER DEN DUYVEL,
// WEIRELT ENDE HET VLEESCH, // VAN DE // DEUGDRYCKE ENDE GODTMINNENDE DOCH-
TER, // MARIA CATHARINA BARBARA // VERMELLE, // NU GESEYT // SUSTER ELISABETH //
Onder den Derden Regel van den H.Seraphynschen Vader FRANCISCUS in 't Klooster // van
de Grauwe- Susters, binnen HAESEBROUCK, op den 6 Juny 1769.//
Elisabeth Laet Voor oY t De praCht Des WelreIDts.

DE YDELHEYT DES WEIRELTS,
V O O R G E S T E L T
IN HET ZEGENPRAELEN OVER DEN DUYVEL,
WEIRELT ENDE HET VLEESCH,
V A N D E
DEUGDRYCKE ENDE GODTMINNENDE DOCHTER,
MARIA CATHARINA BARBARA
V E R M E L L E,
N U G E S E Y T
SUSTER ELISABETH
Onder den Derden Regel van den H. Seraphynschen Vader FRANCISCUS, in 't Klooster
Van de Grauwe-Susters, binnen HAESEBROUCK, op den 6 Juny 1769.
ELISABETH LAET VOOR OYT DE PRACHT DES WEIRELDTs.

Afb. 8 – Dichtstuk toegeschreven aan Vermelle voor “Suster Elisabeth”, familie van J.M. Gantois.

10. DE BROCK.

Hij dichtte "*Maegde-Blom*" in 1778 ter gelegenheid van de heilige professie van Winnocus Goetgheluck in de orde van de Augustijnen in Hazebroek⁷⁶. Het werk werd gedrukt in leper rond 1778 en aan het Vlaemsch Komiteit geschonken door Lodewijk de Baecker.

⁷⁵ A.LOWYCK, *Vrienden III*, in: *Ons Heem*, 22 (1968), nr. 4, blz. 150, alwaar de oorsprong vermeld wordt.

⁷⁶ *Séance du 17 avril*, in: BCFF, 1 (1855-1859), blz. 64.

IV. Negentiende eeuw.

1. PIETER JUDOCUS COSMOS DELESSUE.

Hij werd in Hazebroek geboren in 1758. Hij studeerde er bij de paters Augustijnen en daarna teologie aan het Seminarie in Ieper. Hij had een buitengewone mooie stem en werd daarom priesterzanger in het koor van de katedraal. Gedurende de "Terreur" week hij uit naar Westfalen. Na het Konkordaat werd het bisdom Ieper en ook het koor van de katedraal afgeschaft en hij keerde naar zijn familie in Hazebroek terug. Hij werd "*précepteur*" of huisleraar in Belle. Daar bereikte hem de uitnodiging om op 1 januari 1803 de "secondaire schoole" in Hazebroek als "principaal" te leiden. Hij ging in een ruim herenhuis wonen in de Nieuwstraat naast een oude "brouwerie", die hij inrichtte als studeerzaal voor de externen. Hij stierf op 8 september 1827⁷⁷. L. de Backer schreef dat hij het Nederlands vooruithielp met de uitgaven van Nederlandstalige werken⁷⁸. Johan Winkler maakt van Delessue een abt en schrijft zijn naam verkeerd als de Lessus⁷⁹.

Zijn werken:

- a) *Grondregels der Fransche Spraek-konst* (Zie *Les Flamands*, blz. 226).
- b) Hij zou ook "*Spreekkonst*" uitgegeven hebben samen met L.Boone (Zie: Lemire, a.w. blz. 36).

2. JOSEPH CLEENEWERCK.

Hij was maire (= burgemeester) van Hazebroek in 1819 en schreef een hertaling van de *Keure van Hazebroek* met een vertaling in het Frans. Het is een klein register bijgevoegd bij de codex van de Keure en bewaard in het Museum van Hazebroek. Hij haalde priester Dehaene ertoe over om "principaal" van het kollege te worden in Hazebroek en bracht zo Vlaams leven in de stad tot stand.

Zijn werk:

*Hier volgt de copie met de vertaelinge in het fransch van het voorgaende // handschrift gedaan door de zorge van // d'heer JOSEPH CLEENEWERCK // tegenwoordigen Maire van de stad van // Hazebrouck in 't jaer 1819 //*⁸⁰. (afb. 9)

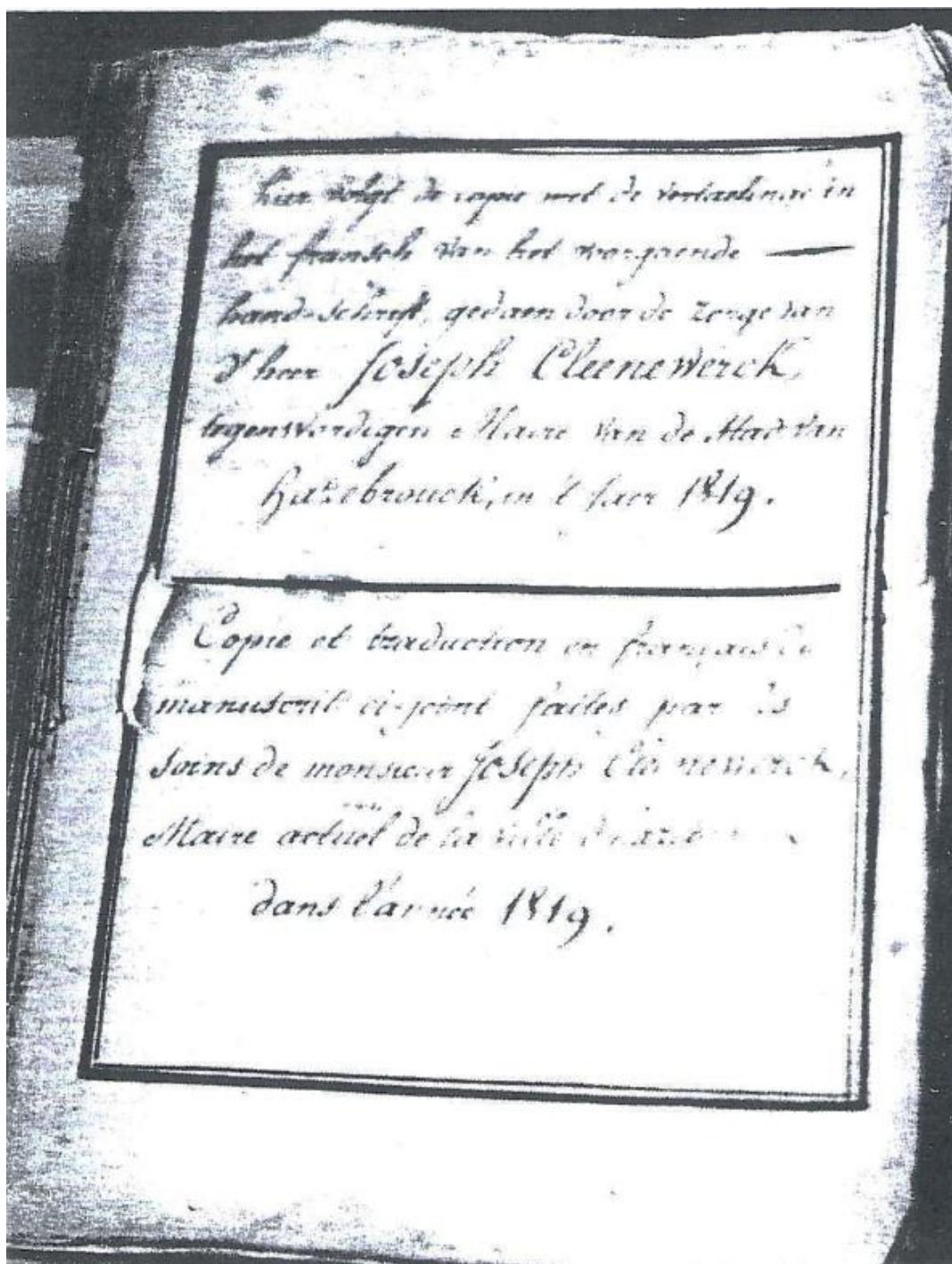
---

⁷⁷ LEMIRE, a.w., blz. 35-37; LEMIRE, a.w., blz. 36 spelt juist: "De Lessue"; E.MASURE, *Le clergé du diocèse de Cambrai 1802-1913*, Robeke, 1913, blz. 129.

⁷⁸ L.DE BAECKER, *Les flamands de France, a.w.*, blz. 226; L.DE BACKER, *La langue flamande en France*, Gent, 1893, blz. 86. Zie ook: C.MOEYAERT, *Snuffelend in oude boeken*, in: Jubileumuitgave Bachten de Kupe, 15 (1974), blz. 160; C.MOEYAERT, *Het onderwijs in de Westhoek in Fransch- Vlaanderen vanaf de XVIe eeuw*, in: *KFV-Medelingen*, II (1983), nr. 3, blz. 10.

⁷⁹ J.W.WINKLER, *Oud Nederland*, 's Gravenage, 1887, blz. 183.

⁸⁰ Hazebroek, Stadsarchief, AA, I nu in Tentoonstelling in het museum; GAILLIARD, a.w., dl. 1, blz. XI; J.LEMIRE, *L'abbé Dehaene*, Rijsel, 1891, blz. 64 en vlg., blz. 140 en vgl., blz. 195 en 289. Zie verder de bronnen geciteerd onder noot (29) aldaar.

Afb. 9 – Eerste bladzijde van het werk van Maire Joseph Cleenewerck.

3. BENOOT VAN RECHEM.

Benoot⁸¹ Van Rechem⁸² werd in 1772 in Hazebroek geboren⁸³. Zijn vader werd in de tijd van de Terreur (augustus-september 1793) in de citadel van Dorland (Doullens) opgesloten⁸⁴. Deze gebeurtenis liet een onuitwisbaar stempel na op de zoon, die later in zijn gedichten zo

---

⁸¹ J.LEMIRE, die in Hazebroek leefde en de voornaam van Van Rechem kende zoals het volk die uitspraak, schrijft niet "Benoit" maar "Benót". Zie: *Eertijds en nu, Tis'je en Rechem*, in: *Cri des Flandres*, 8 aug. 1911, blz. 1. Zie ook: A. LOWYCK, *Een vergeten rederijker: Benoot Van Rechem*, in: *Ons Heem*, 38 (1984), blz. 78.

⁸² Als meest bekende bronnen over Benoot Van Rechem werden gebruikt: *Bundel ofte verzameling der Dichtwerken en tooneel- uytgalmingen, die medegedongen hebben in dry-voudigen en luysterlyken prys-kamp, Veurne bij F.Ryckeboer, boekdrukker 1821 in 8°; Verzameling der Dichtwerken die medegedongen hebben in den drievoudigen prijskamp, in dichttooneel en schrijfkunst, Dixmude by P.Stock en zoon, boekdrukkers, 1823 in 8°; CORNELIUS DE VRIEND, Zedenkransen ende Loffelycke Krans konstreden alhier uytgesteld, Noordpene, z.j. (1841), bezit C.F.F., hs. blz. 412 en 572; hs. *Kasboek van de rederijdersgilde van Eke, Rekening 1842-1843*, hs. privé bezit; VAN RECHEM, *Op de water-bronfeest, te Belle den 23 juny 1844*, in: hs. *Depoorter*, Belle, privé bezit, blz. 257-260; L.DE BAECKER, *Les flamands de France*, Gent, 1850, blz. 224-226 en 234; *Séance du 17 janvier 1854*, in: ACFF, 2 (1854-1855), blz. 14; *Séance du 23 août 1855*, in: BCFF, 1 (1855-1859), blz. 9; D.CARNEL, *Les sociétés de Rhétorique et leurs représentations dramatiques chez les flamands de France*, Parijs, 1860, blz. 55; V.DERODE, *Un concours de Rhétorique dans un village flamande de France, en 1861*, in: BCFF, 2 (1860-1862), blz. 305; *Séance du 1er octobre 1863*, in: BCFF, 3, (1863-1865), blz. 109; E.VANDERSTRAETEN, *Le Théâtre Villageois en Flandre, leper*, 1869, blz. 164; *Séance du 11 mai 1869 à Dunkerque*, in: BCFF, 5. (1869-1871), blz. 56-57; *Chambres de rhétorique et sociétés dramatiques des Pays-Bas, Belgique, Chambres secondaires*, Gent, L.VYT, z.j., na 1880, blz. 40; J.WINKLER *Oud Nederland*, 's Gravenhage, 1887, blz. 183; J.LEMIRE, *L'abbé Dehaene et la Flandre*, Rijsel, 1891, blz. 181-221 en 458; *Rapport de M.Ernest Bacquet*, in: BCFF, n.s. 1 (1891-1899), blz. 386; L.DE BACKER, *La langue flamande en France*, Gent, 1893, blz. 83-84; B.VAN RECHEM, *Poésie composée à l'occasion de la bénédiction de la chapelle de l'hospice d'Hazebrouck le 16 décembre 1850*, in: BCFF, 2, n.s. (1894-1899), blz. 386 en alsook voetnoot 1 en vlg. blz.; E.C., *Liste des détenus du district d'Hazebrouck à la citadelle de Doullens*, in: BCFF, 2, n.s. (1894-1899), blz. 149 en vlg.; *Het Volksbelang*, 7 april 1897; *Ephémérides, Hazebrouck 1801-1901*, blz. 224; J.LEMIRE, *Eertijds en nu, Tis'je en Rechem*, in: *Cri des Flandres*, 6 augustus 1911, blz. 1-3; *Excursion à Hazebrouck et Séance du 10 Avril 1930*, in: BCFF, 9 n.s. (1930) blz. 224; R.DESPICHT, *La Littérature flamande en Flandre française*, in: *Flandre notre mère, La Flandre française en douze tableaux*, Belle, 1931, blz. 132; C.LOOTEN, *Note sur l'abbé Delansez, curé Doyen à Hazebrouck en 1803*, in: BCFF, 9 n.s., (1928-1932), blz. 224; V.CELEN, *Fransch-Vlaanderen letterkundige betrekkingen met Vlaanderen. Herleving van het nationaliteitsgevoel*, Antwerpen, 1933, blz. 28; VAN BELLE(= Ficherouille), *Les Sociétés de Rhétorique*, dl. 2 in: *Bailleuloise*, 1936, blz. 3; V.CELEN, *Stemmen van Trouw uit Fransch- Vlaanderen*, Oudenaarde, 1954, blz. 38-39; L.DETREZ, *La culture populaire en Flandre et les Chambres de rhétorique*, in: ACFF, 45 (1954), blz. 395; L.VERBEKE, *Vlaanderen in Frankrijk*, Antwerpen, 1970, blz. 51; E.COORNAERT, *La Flandre française de langue flamande*, Parijs, 1970, blz. 306; C.MOEYAERT, *De rederijderskamer van Eke Verblyders in het Kruis*, z.pl., z.j., blz. 4,7 en 11; C.MOEYAERT, *Taal en Spelling in de Rederijderskamer "Verblyders in het Kruis"* in: *De Franse Nederlanden. Jaarboek 1980*, blz. 161; J.MUYS, *Croix du Bac*, in *Voix du Nord*, 1983; A.LOWYCK, *Een nu vergeten rederijker en volkse schoonschrijver uit de Westhoek Winok Bourel uit Eke, Brugge*, 1985, tweede uitgave blz. 4; A.LOWYCK, *Een vergeten rederijker: Benoot Van Rechem* in: *Ons Heem*, 38 (1984), blz.78-83; C.MOEYAERT, *Herleving van de Frans-Vlaamse Rederijderskamers en Toneelgilden in de eerste helft van de negentiende eeuw*, in: *Zannekin Jaarboek II*, 1989, blz. 73 alwaar hij een afbeelding geeft van de "Erepenning" geschonken door het gild van St.-Winoksbergen. Die is overgenomen uit DEZITTER, *Les Maisons rustiques de Flandre*, blz. 95; C.MOEYAERT, *Bezoek aan Frans- Vlaanderen*, in: *Rijmtijd*, 1989, nr. 5 augustus, blz. 5-6.*

⁸³ *Poésie composée par Van Rechem à l'occasion de la bénédiction de la chapelle de l'hospice d'Hazebrouck par le Supérieur général des Filles de la Charité le 16 Décembre 1850*, in: BCFF, 2 n.s. (1894-1899), blz. 286 voetnoot 2 en vlg.; LEMIRE, a.w., blz. 458, noot 2; DESPICHT, a.w., blz. 132.

⁸⁴ E.C., *Liste*, a.w., blz. 149 en vlg.

vaak de Franse Revolutie zal veroordelen⁸⁵. Van Rechem was een overtuigde Vlaamsgezinde⁸⁶. Van Rechem was huisschilder, die woonde in de *Vaer-Straete* of *Rue du Rivage*⁸⁷. Bij een dichtwedstrijd in Brugge droeg de huisschilder maar een schamel pakje en sloeg dan ook een pover figuur. Met moeite kreeg hij van het bestuur toestemming om zijn gedicht voor te dragen en toen hij op het podium trad, ging er een afkeurend gemompel door de zaal, maar dit verstomde al heel gauw toen Van Rechem begon te lezen. Hij las met gevoel voor en het gedicht beviel ten zeerste. Weldra steeg er opnieuw een gemompel op in de zaal maar ditmaal drukte het geen afkeuring meer uit, maar oprechte bewondering⁸⁸. Van Rechem droeg als "lijfspreuk" : *Arbeyd baert konste*⁸⁹. Hij was jarenlang de officiële dichter van de Rederijkerskamer van Eke⁹⁰. Hij kreeg een erepenning: "PRYS DER POESY // GEJONT // AEN // MR B VANREGHEM // HAZEBROUCK // RHETORIKA BERGEN // 1823 //". Emile Coornaert⁹¹ noemt hem de grootste dichter van de Westhoek in de 19de eeuw en Vital Celen⁹² beschrijft hem als een hardnekkige verdediger van zijn misprezen moedertaal. Hij stierf op 16 december 1851⁹³.

Zijn werken:

a) *Rymgalmenden Zegenwensch door de reden-konst-minnaers van hazebrouck met ken-spreuk Eendragt baert magt Schuyllende onder de bescherminge van de heylige moeder anna, toegejuygt aen de Eerweirden achtbaeren en deugdbeglansden heer // De LanCez ZleL-bestlerDer Dezen proChle.*

Het stuk werd op 17 januari 1859⁹⁴ ten geschenke geschonken aan het Vlaemsch Komiteit door de heer David uit St.-Winoksbergen. Ditzelfde Komiteit kreeg een tweede exemplaar hiervan van de heer Walbrou op 9 november 1854⁹⁵. Ook in de bibliotheek van Lodewijk De Baecker, die het Vlaemsch Komiteit verkreeg, was er een exemplaar.

b) *Een gedicht gemaakt voor Hazebroek.* Het werd in 1854 door De Coussemaker aan het Vlaemsch Komiteit gegeven⁹⁶.

c) *Treurzang op de dood des hertogs van Berry.* Het verscheen in 1821 in leper⁹⁷.

---

⁸⁵ VAN RECHEM, *a.w.*, blz. 386.

⁸⁶ *Het Volks belang*, *a.w.*, 7 april 1897; CELEN, *Stemmen*, *a.w.*, blz. 39. Over het getuigenis van L.B.WAEYENBURG, in: *Bijvoegsel van den Bellebrand*, zie: CELEN, *Stemmen*, *a.w.*, blz. 39, noot 1.

⁸⁷ LEMIRE, *a.w.*, blz. 458.

⁸⁸ CELEN, *Fransch- Vlaanderen, Letterkundige betrekkingen met Vlaanderen*, *a.w.*, blz. 27; LOWYCK, *Een vergeten ... Van Reckem*, *a.w.*, blz. 79.

⁸⁹ DE VRIEND, *a.w.*, blz. 417 en LOWYCK, *Een vergeten ... Van Reckem*, *a.w.*, blz. 81.

⁹⁰ *Kasboek*, *a.w.*, blz. 2, Lemire zegt dat hij dertig jaar officiële dichter was. Zie ook A.LOWYCK, *Een vergeten ... Van Reckem*, *a.w.*, blz. 82.

⁹¹ COORNAERT, *a.w.*, blz. 306.

⁹² CELEN, *Fransch- Vlaanderen*, *a.w.*, blz. 28.

⁹³ DESPICHT, *a.w.*, blz. 132; VAN BELLE, *a.w.*, in: *Bailleuloise, 19 janvier 1936*, blz. 3.

⁹⁴ DE VRIEND, *a.w.*, blz. 417 en *Séance du 17 janvier 1854*, in: ACFF, 2 (1854-1855), blz. 14; A.LOWYCK, *Een vergeten ... Van Reckem*, *a.w.*, blz. 81

⁹⁵ *Séance du 9 novembre 1854*, in: ACFF, 2 (1854-1855), blz. 34; DE BAECKER, *Les Flamands*, *a.w.*, blz. 225; J.MUYS, *a.w.*, janvier 1983 en LOWYCK, *Een vergeten ... Van Reckem*, *a.w.*, blz. 81.

⁹⁶ *Séance du 20 novembre 1854*, in: ACFF, 2 (1854-1855), blz. 37; LOWYCK, *Een vergeten ... Van Reckem*, *a.w.*, blz. 82.

⁹⁷ LOWYCK, *Een vergeten ...*, *a.w.*, blz. 80 met noot 21.

d) *Traenen beken gestort op 't graf van den Eerweerdigen en hoogbegaemden heer, mijn heere de Lancez Jan-Baptiste zalig overleden in sijn jubeljaar, als pastoor-deken tot Hazebrouk, in den ouderdom van vier en 't zeventig jaeren den elfsten in fruytmaend. // Cristen sChaepen VersUCHt UWen herDer Is DooD*⁹⁸.

e) Verzen van Van Rechem uitgegeven in Diksmuide 1823 in: *Verzameling der Dichtwerken die meegedongen hebben in den drievoudigen prijskamp, in dicht- tooneel en schrijfkunst. Dixmude, bij P. Stock en zoon, boek drukkers, 1823*⁹⁹. De gedichten handelen over de goede en kwade opvoeding¹⁰⁰.

f) Verzen van Van Rechem uitgegeven in Veurne 1824 in: *Bundel of verzameling die Dichtwerken en tooneel uyt galmingen die degedongen hebben in den dry- voudigen en luysterlyken prijskamp, Veurne, bij F. Ryckeboer, boekdrukker, 1824*¹⁰¹.

g) *Rouw-klacht // over het ontijdig en onlukkig afsterven dezer weerdlt // van den zeer christelyken en loffelycken Jongman // LUDOVICUS BECQUAERT // Landsman, subitelyk overleden tot Steenvoorde, // ter elde van XXXVII Jaeren; den XI der maend Junius // van 't Jaer als men uitriep: // ACH WEENT AL WAERE CHRISTINE OVER // ZULKE ONVOORZIENDE VERHAESTE DOOD // (1842)//*¹⁰². Er staat een afbeelding op blz. 80 bij LOWYCK, *Een vergeten rederijker Benoot Van Rechem*.

h) *Lofdigt van den dry // honderd // jaersche Jubelfeest gehouden door onze maetschappij den 16sten dezen dag*. In het kasboek van 1841-1842 van de gilde van "Het H.Kruys" met als naam voor de broeders *Verblyders int kruys* is er genoteerd "Den 16ste mey 1842 betaelt aen dezelve (= V.Rechem) ... De somme van thien francs"¹⁰³.

i) Een serie gedichten genoteerd in het Kasboek van Eke:

• in 1841-42:

- 1) *Lykdicht voor Gouverneur Victor Stoffaes.*
- 2) *Lofdigt voor de nieuwe directeur Livinus Maerten.*
- 3) *Een lofdicht om het in halen van mijnheer de Drie, capelaen deze prochie die plaetse gehad heeft den 7 mey 1841.*

• in 1842-1843:

- 1) *Lofdigt voor Prince en Deken Kersterman.*
- 2) *Rouwbericht voor Felix Koecken.*
- 3) *Rouwdicht voor Ignatius Decrooc.*
- 4) *Lofdigt toegejont aen mijnheer Maes pastoor den dag van de intredinge der Bidstatten (= kruisweg) in onze prochiekerke.*

• in 1843-1844:

- 1) *Rouwdicht voor Franciscus Criem.*

---

⁹⁸ DE VRIEND, *a.w.*, 572; LOWYCK, *Een vergeten ...*, *a.w.*, blz. 81.

⁹⁹ DE BAECKER, *Les Flamands*, *a.w.*, blz. 224, noot 3; CELEN, *Letterkundige betrekkingen*, *a.w.*, blz. 27; en LOWYCK, *Een vergeten ...*, *a.w.*, blz. 73.

¹⁰⁰ DE BAECKER, *Les Flamands*, *a.w.*, blz. 225; DESPICHT, *a.w.*, blz. 132 en LOWYCK, *Een vergeten ...*, *a.w.*, blz. 79

¹⁰¹ DE BAECKER, *Les Flamands*, *a.w.*, blz. 224, noot 3 en LOWYCK, *Een vergeten ...*, *a.w.*, blz. 79 met noot 17.

¹⁰² LOWYCK, *Een vergeten ...*, *a.w.*, blz. 83.

¹⁰³ Eke, Rederijkerskamer, *Kasboek*, 1841-1842, blz. 2 en LOWYCK, *Een vergeten ...*, *a.w.*, blz. 82.

- in 1844-1845 :
  - 1) *Rouwdicht voor Franciscus Depuydt.*
  - 2) *Rouwklacht voor Mattheus Deboudt.*
- in 1846-1847 :
  - 1) *Dicht voor prince en deken Ellebout Franciscus.*
  - 2) *Dicht voor bruyloft van Winoc Beudin.*
- in 1847-1848 :
  - 1) *Rouwklagt voor Livinus Maerten.*
  - 2) *Jan Baptiste Nory.*
  - 3) *Alexis Kersteman.*
  - 4) *Pieter Riethaeghe.*
  - 5) *Lofdicht voor nieuw gekozen gouverneur Ellebout Franciscus.*
- in 1848-1849 :
  - 1) *Voor nieuwgekozen prince en deken Nicolaes Ingelaere.*
- in 1850-1851 :
  - 1) *Dicht voor prince en deken Franciscus Dehondt.*
  - 2) *Rouwdicht voor Pieter Joannes Boone.*¹⁰⁴

j) *Op de water-bron-feest, te Belle den 3 juny 1844.*

Het stuk staat in het handschrift Depoorter¹⁰⁵, waarin het gekopieerd werd. Het oorspronkelijke stuk werd door Depoorter uit Belle op 4 augustus 1853 aan het "Vlaemsch Komiteit" ten geschenke gegeven¹⁰⁶.

k) *Vryheidsgedicht.*

Van Rechem schreef het "in zijn ouden dag" in het "Oudemannenhuis" toen hij door zijn raam mannen een vryheidsboom zag planten¹⁰⁷ (afb. 10)

l) *Over de Missie in Haezebroek in 1845.*

Het manuscript werd gegeven aan het Vlaemsch Komiteit door M. Beesau uit Kassel¹⁰⁸.

m) *Een Sermoen in Verzen.*

De druk is ongedateerd en werd op 23 augustus 1855 aan het Komiteit door Harlein uit Ekelsbeke gegeven (BCFF, 1, blz. 9 van die *Séance*).

n) *Lofdicht bij de inhuldiging van het standbeeld van Jan Baert*¹⁰⁹. In Duinkerke werd in 1845 het monument voor Jan Baert plechtig onthuld. Het werd door David Angers gebeeldhouwd. Van Rechem werd door het stadsbestuur op die plechtigheid uitgenodigd en nam er het woord "en vers flamands".

¹⁰⁴ LOWYCK, *Een vergeten ...*, a.w., blz. 82, kol. 1 en 2

¹⁰⁵ Belle, privaaf archief, hs. *Depoorter*, blz. 257-260.

¹⁰⁶ *Séance du 4 août 1853*, in ACFF, 1 (1853), blz. 38; COORNAERT, a.w., blz. 307 en LOWYCK, *Een vergeten ...*, a.w., blz. 79-80.

¹⁰⁷ DE BAECKER, *Les Flamands ...*, a.w., blz. 225-226 en LOWYCK, *Een vergeten ...*, a.w., blz. 80 en 82. Wij menen nu dat dit gedicht eerder rond 1845 geschreven werd.

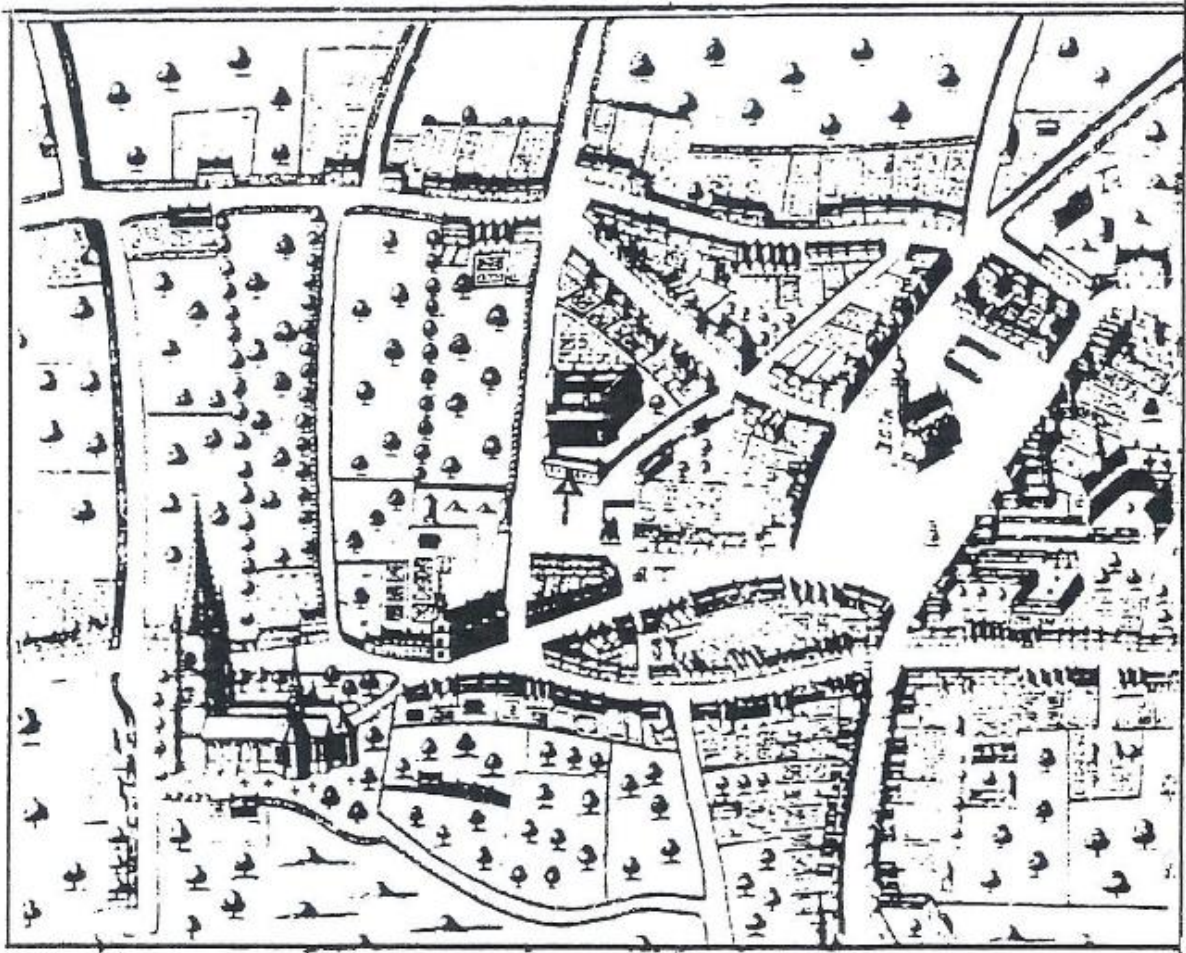
¹⁰⁸ *Séance du 1er octobre 1865*, in BCFF, 3 (163-1865), blz. 109 en LOWYCK, *Een vergeten ...*, a.w., blz. 80

¹⁰⁹ COORNAERT, a.w., blz. 307 en LOWYCK, *Een vergeten ...*, a.w., blz. 80.

o) *Wierook gezwaaid in de Kerk- Wijding van het oude mannen-huis gezeid het hospitael*¹¹⁰. In 1850 dichtte hij 110 alexandrinen over de inzegening van de kapel van het hospitaal van Hazebroek op 10 december 1850. Het stuk werd opgenomen in het *Bulletin du Comité Flamand de France* onder een Franse titel, maar J. Lemire vermeldt de Nederlandse titel¹¹¹.

p) *Een Lofgedicht over Vondel*.

Het werd aan het Komitee gegeven door pastoor Cappelaere op 1 oktober 1863 volgens het Bulletin 3 (1863-1865), blz. 107. Het werd in Vleteren in 1839 uitgesproken.

Afb. 10 – Het “Oudemannenhuis” waar van Rechem door zijn raam een vrijheidsboom zag planten en een gedicht daarover maakte. Ook daar maakte hij een gedicht over de “wijding van de kapel”.

¹¹⁰ LEMIRE, *a.w.*, blz. 221 en LOWYCK, *Een vergeten ...*, *a.w.*, blz. 81

¹¹¹ VAN RECHEM, *Poésie composée à l'occasion de la Bénédiction de la Chapelle de l'hospice d'Hazebrouck, le 16 décembre 1850*, in: BCFF, 2 ns. (1894-1899). Blz. 386-389 en LOWYCK, *Een vergeten ...*, *a.w.*, blz. 81

LEENAART BOONE.

Leenaart¹¹² Boone¹¹³ leefde rond 1836¹¹⁴ en was bevriend met bovenvermelde schrijvers De Lessue, Debusschere en Van Rechem¹¹⁵.

Hij was eerst leraar aan het kollege van Hazebroek onder De Lessue¹¹⁶. Daarna werd hij leraar Frans en Latijn in St.-Winoksbergen¹¹⁷ en tenslotte "*chef d'institution à Hondshoote*"¹¹⁸.

Zijn werken:

A.

1. *NIEUWE CHRISTELYCKE ACADEMIE, of den christelyken leydsman, Onderwyzende in de waerheden van de christelyke leering, en in de pligten en deugden van eenen christen, ondermengelt met Veele schoone voorbeelden bekwaem om het begryp gemakkelyker te maeken, en tot het goed op te wekken door Lrd BOONE.* Hazebrouck, Guermontprez, 1836, 244 blz¹¹⁹.

2. *NIEUWE CHRISTELYKE // Academie // of // DEN CHRISTELYKEN // LEYDS-MAN, // Onderwyzende in de waerheden van de Christelyke leering, // en in de pligten en deugden van eenen Christen; ondermen- // gelt met Veele schoone voorbeelden bekwaem om het begryp // gemakkelyker te maeken, en tot het goed op te wekken.// Door L.RD BOONE // TE VERKOOPEN, // Tot Hazebrouck, By Debusschere, in de kerkhofstraete; // Duynkerke, by Lachevre, in de berge-straeete, n ° 25; // Bergen, By L. Boone, in de Mussel-straeete, n ° 26. // (Zie afb. 11).*

Er verschenen nog verschillende uitgaven, waaronder een in Rijsel in de drukkerij Bloquel¹²⁰. Lemire kent de uitgave bij Debusschere in Hazebroek¹²¹.

B. *Le nouveau dictionnaire flamand-français.*

1. De eerste uitgave van het Woordenboek van Leenaard Boone verscheen in Sint-Winoksbergen, zonder jaartal met 1150 blz. -Zie F. CLAES, *Bibliographie of Netherlandic Dictionaries*, 1980. Met beste dank aan Z.E.P.Claes, Heverlee voor die mededeling.

---

¹¹² WINKLER, *a.w.*, blz. 183. Johan Winkler die kort na Boone leefde en de traditie noteerde, schrijft: Leenaert met "ae" en "t" in de oude spelling. Op zijn werk: "*Nieuwe christelijcke Academie*" uitgave 1836, schrijft hij zelf "Lrd" dus Leenaard met "d".

¹¹³ Als meest gebruikte bronnen kunnen wij aanhalen: L.DE BAECKER, *Les Flamands ...*, *a.w.*, blz. 226; E.COUSSEMAKER, *Bibliographie*, in: ACFF, 1 (1853), blz. 272 en 273; E.COUSSEMAKER, *Bibliographie*, in: ACFF, 4 (1858-1859), blz. 419 en 420; *Séance du 20 décembre 1860 à Lille*, in: BCFF, 2 (1860-1862), blz. 152; J.WINKLER, *a.w.*, blz. 183; L.LEMIRE, *Dehaene ...*, *a.w.*, blz. 36 en 313; L.DE BACKER, *La langue ...*, *a.w.*, blz. 86-87; C.MOEYAERT, *Snuffelend...*, *a.w.*, blz. 160; C.MOEYAERT, *Onderwijs in de Westhoek vanaf de 16e eeuw*, in: *KFV Mededelingen*, 11 (1983), nr. 3, blz. 10; A.LOWYCK, *Nederlandstalige schrijvers in Hondshoote, Westhoek van de Nederlanden in Frankrijk*, in: *Jaarboek 8 Zannekin 1986*, blz. 25-26.

¹¹⁴ Zie zijn uitgave "*Academie*", in: ACFF, 1 (1855), blz. 272.

¹¹⁵ L.DE BAECKER, *Les Flamands*, *a.w.*, blz. 226; WINKLER, *a.w.*, blz. 183; DE BACKER, *La Langue*, *a.w.*, blz. 86

¹¹⁶ DE BAECKER, *Les Flamands*, *a.w.*, blz. 226; DE BAECKER, *La Langue*, *a.w.*, blz. 86.

¹¹⁷ LEMIRE, *a.w.*, blz. 121.

¹¹⁸ WINKLER, *a.w.*, blz. 183; LEMIRE, *a.w.*, blz. 313 en LOWYCK, *Nederlandstalige schrijver in Hondshoote ...*, in: *Jaarboek Zannekin 8* (1986), blz. 25-26.

¹¹⁹ *Bibliografie*, in: ACFF, 1 (1853), blz. 272; MOEYAERT, *Het onderwijs ...*, *a.w.*, blz. 10; H.RYCKEBOER, *Honderd jaar enquête Willems*, in: *Taal en Tongval*, Themanummer 2, 1989.

¹²⁰ ACFF, 4 (1858-59), blz. 419

¹²¹ LEMIRE, *a.w.*, blz. 1, 313, noot 3.

NIEUWE CHRISTELYKE
ACADEMIE,
OF
DEN CHRISTELYKEN
LEYDS-MAN,

Onderwyzende in de waerheden van de Christelyke leering,
en in de pligten en deugden van eenen Christen; ondermen-
gelt met Veele schoone voorbeelden bekwaem om het begryp
gemakkelyker te maeken, en tot het goed op te wekken.

Door L.RD BOONE.

TE VERKOOPEN,

Tot { HAZEBROUCK, BY DEBUSSCHERE, IN DE KERKHOF-STRÆTE;
DUYNKERKE, BY LACHEVRE, IN DE BERGE-STRÆTE, N.º 25;
BERGEN, BY L. BOONE, IN DE MUSSEL-STRÆTE, N.º 26.

Men vind by de zelve Abeboeken en kabinetten, in't vlaemsch
gedrukt met klaer *roomsch* letter.

Afb. 11 – Nieuwe Christelyke Academie door LEONARD BOONE,
TE VERKOOPEN tot Hazebrouck, Duynkerke en Bergen.

2. De tweede uitgave verscheen ook in Sint-Winoksbergen in 1834.

3. *Le Nouveau dictionnaire flamand-français ou recueil des mots et locutions en usage journalier, d'expressions particulière à la langue française et des phrases qui aident à éviter les flandricismes; suivi des règle en d'exercices sur l'emploi de l'article, sur les verbes et sur l'arrangement des mots à l'usage des enfants dont la langue maternelle est le flamand. Troisième édition augmentée de tableaux et modèles d'analyse par Lrd-Boone- Hazebrouck, Guernomprez, 1890, Vol in 12, blz. 116*¹²².

4. De vierde uitgave luidt: LE NOUVEAU // DICTIONNAIRE // FLAMAND-FRANCAIS // OU // RECUEIL // *De mots et locutions d'un usage journalier, d'expressions // particulières à la langue Française et de phrases qui // aident à éviter les flandricismes; suivi de règles et // d'exercices sur l'emploi de l'article, sur les verbes et // sur !'arrangement des mots: // A l'usage des Enfants dont la langue maternelle est // le Flamand. // Par Lrd BOONE, à Hazebrouck // Prix: 1 fr. broché A. Hazebrouck // Chez DEBAECKER fils, imprimeur - libraire grand place // DEBUSSCHERE, libraire, rue neuve. // 12°. 115 blz.* Het werd geëxposeerd in de tentoonstelling Kredietbank Brussel onder nr. KB Brussel, III 26.651 A.

Lemire zegt dat er nog twee verschillende dictionaries uitgegeven werden bij Debusschere in Hazebroek¹²³, die ons niet bekend zijn.

C. Het Nieuw Kabinet.

We kennen vier vermelde uitgaven¹²⁴ van dit boek. Een uitgave verscheen in Hazebroek bij Guernomprez in 1851. Een andere uitgave in Hazebroek in 1853. Een derde in St.-Winoksbergen in 1854. De vierde is naamloos en verscheen in Hazebroek zonder jaartal¹²⁵. De titel luidt:

"Het NIEUW KABINET der christenen kinderen, behelzende veele nuttige onderwijzingen bekwam om hun te oeffenen in de deugt en in de beleefdheyd. By een vergaedert door L.Boone thienden druck. - Tot HAZEBROUCK, by Debusscher boekverkooper in de kerkofstraete. Hazebrouck, Guernomprez, 1854, in -8°, 32 blz.- Id. elfsten druk, tot Hazebrouck, by Debusscher, boek-verkooper in de kerkhof-straete. - Tot Bergues, by Barbez- Labroy, boekverkooper, 1854, in -8° van 32 blz."

5. AUGUSTIJN DEBUSSCHERE

Hij was de zoon van Pieter Debusschere de eerste gemeentelijke onderwijzer in Hazebroek in 1804. Daarna werd hij leraar van 1825 tot 1847. In dat jaar werd hij blind. Hij was lid van het "*comité supérieur d'enseignement*" en president van de onderwijzersvergadering. Hij had een brevet van uitgever en veel "schoolmeesters" als Leenaart Boone gaven boeken bij hem uit¹²⁶.

Zijn werken:

a) *COURS DE THEMES flamands et exercices français gradués sur les principes de la grammaire suivi d'un Dictionnaire flamands-français de tous les mots contenus dans l'ouvrage, à*

¹²² *Bibliographie*, in : ACFF, 1 (1853), blz. 273; MOEYAERT, *Het onderwijs ...*, a.w., blz. 10

¹²³ LEMIRE, a.w., blz. 313, noot 3.

¹²⁴ ACFF, *Bibliographie*, 1 (1853), a.w., blz. 273-274, ACFF, 4 (1858-1859), blz. 420.

¹²⁵ *Séance du 18 decembre 1856*, in: BCFF, 1, blz. 102, BCFF, 2 (1860-1862), blz. 152; MOEYAERT, *Snuffelend ...*, a.w., blz. 157; MOEYAERT, *Het onderwijs ...*, a.w., blz. 10.

l'usage de jeunes gens dont la langue maternelle est le flamand, adopté par le comité supérieur de l'arrondissement d'Hazebrouck, par A. Debusschère, instituteur supérieur. -Hazebrouck, Guermonprez, 1843. Vol. in -12 van 146 blz.¹²⁶ Er verscheen een tweede druk in 1844 bij Guermonprez¹²⁷.

b) *Eersten Leesboek.*

Hij heeft ook een "Eersten Lees-Boek" opgesteld. Hij heeft het in elk geval in 1854 in Hazebroek uitgegeven (*Séance du 14 mai* in : ACFF 1 (1855-1859), blz. 124).

6. PIETER DEHAENE.

Pieter Jakobus Corneel Dehaene werd in Wormhout bij de Wilderbrugge geboren op 16 september 1809. Hij was zoon van Matthieu Dehaene een landbouwer, die gedurende de "Terreur" uitweek naar de Oostenrijkse Nederlanden, bij zijn terugkeer zijn hoeve verloor en landbouwwerkman werd. Ook zijn moeder Isabella Ghoris had veel te lijden in die trieste tijd. Dit heeft de zoon getekend in zijn godsdienstige en Vlaamse overtuiging. Hij verhuisde erg jong naar Kwaadieper dat hij als zijn geboortedorp beschouwde. Hij kon niet lang naar school gaan en moest de kudde hoeden. Hij ging Latijn studeren bij de molenaar van Boekstaal in Kwaadieper, daarna in oktober 1825 bij kapelaan Dejonghe waar hij kind aan huis was.

In 1826 ging hij naar het gemeentelijke kollege in Hazebroek waar die andere Nederlandstalige schrijver Delessue "principaal" was. Na zijn derde Latijnse ging hij over naar de retorika aan het Klein-Seminarie van Kamerijk. In 1830 trad hij binnen in het Groot-Seminarie. Hij werd priester gewijd op 17 augustus 1834. Hij werd tot kapelaan benoemd in de St.-Jakobsparochie van Dowaaï. Op 27 november 1837 werd hij "principaal" van het kollege in Hazebroek¹²⁸ en oefende die bediening pas vanaf 1839 uit.

In 1865 werd hij kanunnik en in 1873 superior van het Klein-Seminarie van Hazebroek¹²⁹. Hij schonk aan het Vlaams Comité werken van Pieter Tandt, een dichter uit Houtkerke¹³⁰ en het register van de paters Augustijnen van Hazebroek¹³¹. Hij stierf op 15 juli 1882 (afb. 12).

Zijn werken:

a) *Den maend van Maria getrokken uyt het iaer van Maria van P. Gabriel Havenesi, s.j., door J. Dehaene, canon h. Hazebrouck.* Drukkery David, 1882¹³².

b) *Sermoenen over de Passie*

Op het eind van zijn leven, liet hij bij M. David, drukker in Hazebroek, zijn eigen preken drukken over de Passie, waardoor hij een grote bekendheid genoot en die hij met buitengewone

---

¹²⁶ LEMIRE, *a.w.*, blz. 313-314.

¹²⁷ *Bibliographie ACFF1, a.w.*, blz. 273; MOEYAERT, *Het onderwijs ...*, *a.w.*, blz. 10.

¹²⁸ LEMIRE, *a.w.*, blz. 1-70 met foto vooraan. Zie ook: *Semaine religieuse*, 15, blz. 474; *Bibliographie des prêtres du diocèse de Cambrai*, dl.2, blz. 175 en MASURE, *a.w.*, blz. 109; D'HALLUIN, *Gerbe d'or*, Rijsel, 1930, blz. 30 met foto blz. 32.

¹²⁹ MASURE, *a.w.*, blz. 109.

¹³⁰ LEMIRE, *a.w.*, blz. 458.

¹³¹ *Séance du 25 mai 1864*, in BCFF, 3 (1863-1865), blz. 253.

¹³² LEMIRE, *a.w.*, blz. 464, noot 2; MOEYAERT, *Onze taal in Frans-Vlaanderen in het Verleden en nu*, in: *Vlaanderen* nr. 190, sept-okt. 1982, blz. 276, 3 kolen

zorg bewerkt had. Zijn overige handschriften en z'n gedichten in het Nederlands werden niet uitgegeven¹³³.

Afb. 12 – Borstbeeld van Dehaene op het grafmonument op het kerkhof van Hazebroek.

7. GODVRUCHTIGE OEFFENINGE TOT DEN GEKRUYSTEN JESUS.

Het is een boek in 18° gedrukt in 1844 in Hazebroek¹³⁴.

8. CECILIANUS WILLAEYS.

Lyk cipressen gestroyd op het graf vand'heer Pieter De Swarte, heylmeester tot Hazebrouck ... vierde junius 1851 ...

---

¹³³ LEMIRE, *a.w.*, blz. 456 en 463.

¹³⁴ *Séance du 20 decembre*, in: BCFF, 1 (1855-1859) blz. 29.

Hippolyte Bernaert gaf die verzen in handschrift aan het Vlaams Komitee op 13 maart 1856¹³⁵ en Bauden gaf in de veronderstelling dat dit stuk gedrukt was, inderdaad als vindplaats op: *L'Indicateur d'Hazebrouck*, nr. 1116, 14 juni 1851¹³⁶.

9. ONBEKENDE DICHTERS VAN VERZEN VERSCHENEN IN DE JOURNAL D'HAZEBROUCK.

Voor 1858 verschenen verschillende Nederlandstalige gedichten in de "*Journal d'Hazebrouck*". David bestudeerde ze en gaf zijn aantekeningen aan het Vlaams Komitee¹³⁷ (137).

10. NIEUW LIED// OP DE GENUCTEN VAN DE CATRINA- DOGTERS, DIE // GEESTIG HUNNEN FEEST-DAG VIEREN // Stemme CARELS-WAGEN.

Dit "*Lied*" werd op 11 oktober 1860 door de Cousse-maker aan het Komitee ten geschenke gegeven¹³⁸ (afb. 13).

Afb. 13 – Lied van de "Catrina – dogters".

11. VERLYCK.

Hij was een grappige verzenmaker. Hij reisde overal rond naar de kermissen. Eerst stak hij zijn trompet en het volk kwam toegelopen om zijn "koddetjes" te horen. Daartoe hield hij "*Samenspraken*" met zijn legendarische pop: "Ko Peule". Hij stierf op eenentachtigjarige leeftijd¹³⁹.

¹³⁵ *Séance du 13 mars 1855*, in: BCFF 1 (1855-1859), blz. 57

¹³⁶ *Séance du 17 avril*, in: BCFF 1 (1855-59), blz. 64.

¹³⁷ *Séance du 16 septembre 1858*, in: BCFF, 1 (1855-1859), blz. 243.

¹³⁸ Het lied bevat de aanwijzingen met inkt en bij geschreven: "/// - 8ber 1860 MR de Cousse-maker".

Bij nazicht van die vergadering van het Vlaams Komitee in BCFF, 2 (1860-62) blz. 128, 1° wordt vermeld dat de Cousse-maker een groot aantal vliegende bladen aan dit Komitee schonk.

¹³⁹ DE BAECKER, *Langue*, blz. 86-87; MOEYAERT, *Snuffelend, a.w.*, blz. 160.

V. Twintigste eeuw.

1. JUUL AUGUST LEMIRE.

Juul August Lemire¹⁴⁰ werd op 23 april 1853 in Noord-Berkijn geboren als zoon van Charles Louis Fidèle Lemire en Stephanie Sophie Asselman¹⁴¹. Van huis uit sprak hij Vlaams. Zie Belfroi de Flandre, juli 1928 blz. 20: Sa langue maternelle fut le flamand (G. Favereau, l'Abbé Lemire et la Flandre). De Z.E.H. Moeyaert schrijft dat hij op bezoek bij zijn moeder op de boerderij alsook van medescholieren Vlaams leerde. Hij leerde Nederlands schrijven in 1876, preekte voor het eerst in het Nederlands in juli 1879¹⁴². Hij ging eerst naar school in de dorpschool en daarna ging hij door bemiddeling van pastoor Acquart van Noord-Berkijn naar het St.-Franciskuskollege in Hazebroek onder leiding van principaal Dehaene, wiens leven hij zou schrijven. Daarna vertrok hij naar het seminarie van Kamerijk, Hij werd leraar aan het Klein-Seminarie van Hazebroek van 1873-1876. Hij werd priester gewijd op 29 juni 1878¹⁴³. Hij werd tot leraar in 1878 en terzelfertijd tot predikant benoemd tot in 1893. In september 1893 werd hij tot volksvertegenwoordiger verkozen. Hij zal in die functie voor de oorlog vijfmaal na elkaar verkozen worden in 1898 - 1902 - 1906 - 1910 - 1914. Hij is de enige priester, die ooit die functie vervuld heeft. Hij werd op 17 mei 1914 verkozen tot maire van Hazebroek¹⁴⁴. In januari 1914 liep hij *suspensio a divinis* op. Door een brief gedateerd op 14 april 1916, maar die veel later aankwam bij Lemire, werd de suspensie opgeheven¹⁴⁵. In 1919 werd hij opnieuw tot volksvertegenwoordiger gekozen op de "*Liste du Nord*"¹⁴⁶. Hij was president- stichter van de "*Ligue Nationale du Coin de Terre et du Foyer*", die later ook bij

---

¹⁴⁰ Voor de bibliografie verwijzen wij naar de lange en degelijke bibliografie van JEAN- MARIE MAEYEUR, *Un prêtre démocrate l'abbé Lemire 1853-1928*, Doornik, 1968, onder het trefwoord "*Bibliographie*" op blz. 613 tot blz. 664. Wij vullen aan met voor hem onbekende bronnen en het meest gebruikt in de Westhoek en alsook die na de publikatie van dit werk verschenen: L.R., *Monsieur l'abbé Lemire*, in: *Le Belfroi de Flandre*, 10 (1920) maart, blz. 1-3; J.ROBERT, *M. l'abbé Lemire*, in: *Mercure de Flandre*, april 1928; E.D'HALLUIN, *Gerbe d'or Prêtres Religieux, Missionnaires du petit séminaire d'Hazebrouck*, Rijsel, 1930, blz. 99, n° 672; *Centenaire de l'abbé Lemire (1853-1953)*, Parijs (1953); L.FARVACQUE (= J.M. GANTOIS), *L'abbé Lemire tel qui il est*, in: *Notre Flandre*, 2 (1954), nr. 4 blz. 3-52; J.DECLERCQ, *Grote Frans-Vlamingen, Priester (Jules) Lemire*, in: *Ons Erfdeel*, 7 (1963), nr. 1, blz. 54-59; L.DELAFORTERIE, *Priester Daems buiten Vlaanderen*, in: *Ons Erfdeel*, 10 juni (1967), blz. 95-99; L.DELAFORTRIE, (*Jean-Marie Mayeur*) *Un prêtre démocrate, l'abbé Lemire*, in: *Ons Erfdeel*, 13 (1969), nr. 2, blz. 177-178; B.BIJNENS, *Frans Vlaams Jaarboekje*, 1970, blz. 51; L.VERBEKE, *Jules Lemire*, in: *Encyclopedie Vlaamse Beweging*, dl. 1, 1973, blz. 842; J.PASCAL, *Les ecclésiastiques parlementaires français 1848-1977*, Pontoise, 1977; W.THYS, *Looten, Camille, Evarist Lucien*, in: *Nationaal Biografisch Woordenboek*, dl. 7, 1977, blz. 527; (E.PORET), *La soutane la plus populaire de France*, (Hazebroek) z.j. (1978); J.MESSIANT, *Histoire des Hazebrouckois*, Ariën aan-de-Leie, 1979, blz. 179-193 en blz. 203; M.NUYTTEN, *Priester-Volksvertegenwoordiger Lemire*, in: *De Franse Nederlanden Jaarboek 1982*, blz. II en vlg.; K.ROTSAERT, *Twee gestrafte priesters Florimond Fonteyne en Jules Lemire*, in: *Brugse Gidsenkroniek*, 15 (1982), blz. 118; C.MOEYAERT, *De schrijftaal van de Westhoek in Frankrijk: Vl. hoekje van Tisje-Tasje, door J.Lemire en C.Looten*, in: *Franse Nederlanden Jaarboek 1984*, blz. 191-219; R.S(EYS), *Lemire Jules*, in: *Westvlaamse Schrijvers*, dl. 3, 1986, blz. 75; C. MOEYAERT, *Guido Gezelle in Frans-Vlaanderen*, in: *Rijmtijd, Mededelingen van de Guido Gezellekring*, 1989, nr. 5, blz. 5-6; M.NUYTTENS, *Uit de Briefwisseling Looten Lemire*, in: *De Franse Nederlanden*, 14 (1989), blz. 181; J.BOETS, *Het verzameld dichtwerk van Guido Gezelle*, in: *Ons Erfdeel*, 32 (1989), nr. 5, blz. 763 (over de spreuken uit Duikalmanak in *Almanach des 4 Cantons*).

¹⁴¹ Wij volgen hier het beste maar niet genummerde werk van (E. PORET), *La Soutane ...*, a.w., z.blz. (2 tot 3).

¹⁴² MAYEUR, a.w., blz. 15, noot 2; MOEYAERT, *De Schrijftaal ...*, a.w., blz. 193.

¹⁴³ MAYEUR, a.w., blz. 18-24. Zie d'Halluin, a.w., blz. 99.

¹⁴⁴ Alle voorgaande gegevens en datum komen uit (PORET), a.w., (blz. 2); MAYEUR, a.w., blz. 468 en vlg.

¹⁴⁵ MAYEUR, a.w., blz. 535, noot 15 en blz. 537 en vlg.

¹⁴⁶ PORET, a.w., (blz. 2). Ook voor de volgende gegevens steunen we op Paret.

ons bestond. Bovendien was hij president-stichter van de Hazebroekse Goedkope Woningen en ook president van het Internationale "*Hoven voor Werklieden*". In al die verenigingen bevorderde hij het Nederlandse taalgebruik en werden er drukke betrekkingen met Zuid-Nederland onderhouden. Hij was in korrespondentie met Guido Gezelle en publiceerde in "*Almanach des 4 Cantons*" veel spreuken uit Gezelles Duikalmanak en Gezelle publiceerde er veel uit Lemires almanak. Hij werd erekanunnik van de bisdommen Aix en Bourges. Hij overleed in Hazebroek op 7 maart 1928. Het volk gaf hem de eretitel: "De meest geliefde toog van Frankrijk" (afb. 14).

Afb. 14 – Portret van Lemire.

Zijn werken:

a) *Vlaamsche hoekjes van Tisje Tasje*.

In Cri des Flandres, een Hazebroekse krant, verscheen een Vlaams rubriekje, getekend door "Tisje", of "Tisje Tasje". Lemire en Looten waren de auteurs¹⁴⁷. De Z.E.H. Moeyaert kopieerde die hoekjes van 1910-1911, jg. 1914 (tot 12 juli); jg. 1919 (vanaf 8 juli, jg. 1924 en

---

¹⁴⁷ MOEYAERT, *De schrijftaal ...*, a.w., blz. 191 en vlg.

1922). Die werden gefotokopieerd en in twee bundels ter beschikking gesteld. Mayeur beweerde dat de "*Cri des Flandres*" ophield te verschijnen, van 19 november tot 5 april 1912¹⁴⁸. Maar de Z.E.H. Moeyaert bezit een "Vlaamsch Hoekje" van tussen die datums.

b) *Redevoering bij het graf van Gery Ghysel*.

Op 10 maart 1906 werden bij het graf van Gery Ghysel (die door een kogel getroffen werd in het drama van Boeschepe bij het opmaken van de inventaris van de kerk) vier redevoeringen gehouden. Een door Monseigneur Lobbedey, een door de burgemeester Decanter, een door volksvertegenwoordiger Plichon en een in het Nederlands door Lemire¹⁴⁹. Die redevoeringen werden uitgegeven, maar we konden die niet inzien.

2. ONBEKENDE DICHTER VAN "WAAR IS ER KERKE ZONDER ZANCK".

In 1920 verscheen een Lied gezongen in Hazebroek en omgeving, gedicht waarschijnlijk rond 1900 door een tot nu toe onbekende¹⁵⁰.

3. GABRIEL LODEWIJK JOZEF PLANCKE.

Hij¹⁵¹ werd geboren (afb. 15) in Sint-Silversterkappel op 8 september 1884. Hij was leerling van Lemire (zie boven). Hij bestuurde Lemire's weekblad "*Le Cri des Flandres*" waarin hij veel artikels in het Nederlands schreef. In 1924 liet hij "*TISJE-TASJE'S Almanak*" opnieuw verschijnen¹⁵². Hij had als medewerker R. Van de Meule¹⁵³. Hij werd volksvertegenwoordiger gekozen voor Hazebroek na de dood van Lemire. Hij werd aangewezen in de Arbeidskommissie in het Parlement van Parijs. Daar waren zijn luidruchtige Nederlandstalige gesprekken berucht met de kommunistische volksvertegenwoordiger Gilbert Declerck uit Halewijn, naast wie hij altijd ging zetelen¹⁵⁴.

Zijn werken:

a) *Zijn Nederlandstalige bijdrage in Cri des Flandres*, Gantois vermeldde er enkele van zijn hand. Maar dit moet nog onderzocht worden, omdat ze naamloos zijn.

b) *Zijn Nederlandstalige bijdrage in Tisje-Tasje's Almanach*¹⁵⁵.

---

¹⁴⁸ MAYEUR, *a.w.*, blz. 646. Over de betrekkingen met Guido Gezelle, waarvan Lemire spreuken overnam: zie ook MOEYAERT, *Guido Gezelle in Frans Vlaanderen*, *a.w.*, blz. 5-6 alwaar de brieven met Gezelle en Lemire behandeld worden.

¹⁴⁹ *Het drama van Boeschepe*, in: *Iepers Kwartier*, 2 (1966), nr. 4, blz. 85.

¹⁵⁰ *Chanson flamande*, in: *Le Betfroi de Flandre*, 1920, nr. 15, septembre blz. 26.

¹⁵¹ Over Gabriël Plancke kan men nazien: V.CELEN, *Zoo schrijven de Fransch Vlamingen*, Brugge. Er zijn drie uitgaven van dit boek: 1) een luxe uitgave in 1943; 2) een gewone in 1944. Beide uitgaven hebben een andere ondertitel; 3) een gewone na 1944. In de drie uitgaven staat Plancke op dezelfde bladzijden vermeld blz. 37-38, 50 en 225; (J.M.GANTOIS) *Adieu à Gabriel Planche*, in: *Notre Flandre*, 2, (1954), nr. 4, blz. 52-54.

¹⁵² V.CELEN, *Zoo schrijven ...*, *a.w.*, blz. 225.

¹⁵³ (GANTOIS), *Adieu ...*, *a.w.*, blz. 52, kol. 1.

¹⁵⁴ (GANTOIS), *id.*

¹⁵⁵ V.CELEN, *Zoo schrijven ...*, *a.w.*, blz. 225 en (GANTOIS), *a.w.*, blz. 52-54.

Afb. 15 – Gabriël Plancke
(met dank aan de Z.E.H. Moeyaert voor de foto).

4. NIKOLAAS BOURGEOIS.

Nikolaas Albert Bourgeois¹⁵⁶ werd geboren in Rijsel op 4 september 1896 als zoon van Cesar Bourgeois uit Armentiers en Pauline Delcroix uit Mons-en-Baroeul (waar hij zijn schuilnaam Delcroix vandaan haalde). Zijn grootvader Bourgeois, die een grote invloed op hem uitoefende, was Vlaamsvoelend en had een "marktschip op de Leie". Vandaar zijn liefde voor de zee, schepen en handel. Hij verhuisde van Rijsel naar Bezières. Op 5- à 6-jarige leeftijd ging hij in Parijs wonen. Hij studeerde aan het "*Institut Louis le Grand*" en daarna aan "*L'Ecole normale Supérieure, rue Ulme*" (twee toen erg bekende instituten). Hij werd "*Agrégé ès Lettres*" en deed zijn rechtenstudie terwijl hij leraar was aan het "*Lycée Henri II*". Hij werd daarna sekretaris van de "*Conseil municipal*" van Parijs. Hij moest daar de redevoeringen schrijven voor de *Président du conseil* (= burgemeester) en werd daardoor heel beroemd. Hij maakte in 1930 kennis met J.M.Gantois en huwde op 25 juni 1931 in Hazebroek met Marie Louise Constance Pelagie Reine Cyssau uit Hazebroek en die familie van Gantois was. Het huwelijk werd ingezegend door Monseigneur Duthoit, bisschop van Atrecht. Hij werd gemobiliseerd eerst in Bonen en daarna in Marseille, waar hij gedemobiliseerd werd in juni 1940. Hij

---

¹⁵⁶ CELEN, *Zoo schrijven ...*, a.w., blz. 209-212 en 226; *Excursion à Boeseghem et Séance du 10 octobre 1935*, in: BCFF, 1935, dl. 4 blz. 392; C.MOEYAERT, *Figuren uit Frans- Vlaanderen*, in: *KFV- Mededelingen*, 8 (1980), nr. 1, blz. 22-26; A.DEVEYER, *Le décès de Mr. Nicolas Bourgeois*, in: *La Voix du Nord*, 20 jan. 1982; W.BOUREL, *In Memoriam Nicolas Bourgeois* in: *KFV- Mededelingen*, 10, (1982), nr. 1, blz. 21; R.S(EYS), *Bourgeois*, in: *Lexicon van Westvlaamse Schrijvers*, 6, Torhout, 6 (1989), blz. 16.

keerde terug naar Parijs. In 1941 werd zijn post van sekretaris van Parijs door Pétain afgeschaft. Hij werd verplaatst omdat de Duitsers het stadhuis nodig hadden. Hij wou niet werken met hen in een Kommandatuur en nam zijn pensioen. Hij kwam terug naar Hazebroek waar hij het kasteel "Den dikken Olm" (L'orme) betrok. Hij werd er advokaat (afb. 16) voor de streek Hazebroek-Duinkerke. Hij werd verschillende malen Stafhouder van de balie, en daarna Ere-advokaat. Op het proces Gantois werd hij met klank vrijgesproken. In Waregem op de Kultuurdagen sprak hij in het Nederlands bij zijn huldiging. Hij overleed op 28 maart 1982 en zijn bidprentje is tweetalig en bevat de bekende spreuk "Wees Vlaming dien God Vlaming schiep".

Zijn werken:

Het Vlaamsche Lied in den Westhoek.

Deze bijdrage verscheen in de *Torrewachter* en werd opnieuw afgedrukt door Vital Celen¹⁵⁷.

Afb. 16 – Nicolas Bourgeois (°1896).

---

¹⁵⁷ ts., *Torrewachter*, Mei 1942 en CELEN, *Zoo schrijven ... a.w.*, blz. 209-211.

5. ANTOINE LESCROART.

Antoine Lescroart¹⁵⁸ werd op 26 mei 1897 te Wormhout op de hofstede "de Witte Henne" gehucht Steenhoek, geboren. Die hofstede wordt nu "ferme Lescroart" genoemd en ligt bij de Penebrug in het Houtland. Ze gaf aanleiding tot veel van Lescroart zijn schuilnamen als: Van W.H., A. van Peene en A. van Houtland. Andere artikels ondertekende hij als LA. of A.L. of H.V. of LOR Cys¹⁵⁹. Van huize uit sprak hij Frans, maar door de omgang met de jongens van zijn leeftijd leerde hij al spelend het Nederlandse dialect spreken¹⁶⁰. Hij ging naar school in Wormhout, daarna in 1909 naar het kollege bij de weggejaagde Broeders der Kristelijke Scholen in Sluis in Noord-Nederland. Hij was intern van 1911 tot 1914 aan het Klein-Seminarie in Hazebroek. Hij werd Vlaamsgezind na een optreden van "Pro Westlandia" in Wormhout in 1913. Gemobiliseerd op 5 januari 1916 in Périgor in de Dordogne, trekt hij zich het lot aan van de simpele Vlaamse jongens uit de Westhoek, die bijna geen Frans verstonden. Gewond werd hij naar St.-Winoksbergen gestuurd in zijn eigen streek, waar hij een felle Vlaamse werking voerde. Nadien nam hij deel aan de "*Campagne de Flandre*" en werd op 2 februari gevangen genomen en weggebracht tot Damzuf in Westfalen. Hier deed hij ook aan Vlaamse aktie. Hij kwam vrij na de Wapenstilstand en reisde over Nederland via Vlissingen per schip naar Bonen (Boulogne) en vandaar naar Wormhout. Zijn avontuur eindigde in de kazerne van St.-Omaars, waar hij zich opnieuw het lot van de Vlamingen aantrok¹⁶¹. Hij trad binnen in de afdeling filosofie in Annappes en stichtte er in 1919 een Vlaamse Studiekring. Hier gaf hij zijn eerste werkje uit: *Les Chambres de Rhétorique en Flandre Française*". Daarna ging hij naar het seminarie van Rijsel en stichtte er weer een Vlaamse Studiekring. In 1923 bestonden er al vier zulke kringen van jonge Vlamingen, die met schamele hulpmiddelen probeerden de taal van hun voorouders te lezen en te spreken. In juli 1923 richtte hij voor hen het tijdschrift "De Vlaemsche Stemme in Frankrijk" op. Hij schreef voortdurend: "Onze moedertaal mag niet verdwijnen en samen met onze taal zullen wij de erfschat van ons vaders bewaren"¹⁶². In 1924 stichtte hij met priester Jean Marie Gantois het Vlaams Verbond van Frankrijk. Inspekteur Moeyaert schrijft: "Wij zouden op Lescroart een woord over Gezelle kunnen toepassen: Hij heeft de stenen weggeschopt zodat de bron op kon borrelen"¹⁶³.

---

¹⁵⁸ Als meest gebruikte bronnen in de Westhoek worden vermeld: A.LESCROART, *L'église de Wormhoudt de 1580 à 1618*, in: BCFF, dl. 6 n.s. (1919-1921), blz. 373-378, A. LESCROART, *Note sur les sermons flamands de Dom Jansseune abbé de Saint-Winoc*, in: BCFF, dl. 7 n.s. (1922-1924), Année 1924, fasc. 5, blz. 396; *Livres d'aujourd'hui*, in: *Le Beffroi de Flandre*, 1928 maart, blz. 34; A. VAN HOYWEGHEN, in: *Onze Taal*, 1 (1928), nr. 3, 15 februari 1928; V.CELEN, *Zoo schrijven ...*, a.w., blz. 17-18, blz. 22-23, blz. 24-25, blz. 26-31-36 en blz. 226; *Getuigenis uit Frans-Vlaanderen*, in: *Ons Erfdeel*, 6 (1962), nr. 1, blz. 7-10; HEYMAN, in: *Frans Vlaams Jaarboekje 4* (1970) Oostermaand, blz. 37; HOMMAGE AU CHANOINE LESCROART, in: BCFF, 1978, nr. 6 oktober, blz. 4; Dr. W.BEELE, *De familienaam Lescroart*, in: *KFV-Mededelingen*, 8 (1980), nr. 3, blz. 24; C.MOEYAERT, *Figuren uit Frans-Vlaanderen Kan. Antoine Lescroart*, in: *KFV-Mededelingen*, 8 (1980), nr. 2, blz. 30-34; M.DESWARTE, *Figuren uit Frans-Vlaanderen Hommage ... Lescroart*, in: *KFV-Mededelingen*, 8 (1980), nr. 3, blz. 22-24; C.MOEYAERT, *In Memoriam Kan. A. Lescroart + 25.11.1980*, in: *KFV-Mededelingen*, 8 (1981), nr. 4 blz. 18-20; A.LOWYCK, *In Memoriam Kan. Antoine Lescroart*, in: *Ons Heem*, 35 (1981), nr. 2, blz. 75. Wij gebruiken die bijdrage als basis voor deze levensbeschrijving; M.NUYTTEN, *Camille Looten (1835-1941) Priester, Wetenschapsman en Frans-Vlaamse Regionalist*, Leuven, 1981, blz. 189 en 252; A.DEMEDTS, *Westvlaamse Literaire Tijdschriften*, in: *Lexicon van Westvlaamse Schrijvers*, z.j., nr. 3, blz. 20;

¹⁵⁹ LOWYCK, *In Memoriam*, ... a.w., blz. 75. Voor de Schuilnamen zie MOEYAERT, *Figuren ...*, a.w., blz. 33

¹⁶⁰ CELEN, *Zoo schrijven ...*, a.w., blz. 226.

¹⁶¹ LOWYCK, *In Memoriam ...*, a.w., blz. 75.

¹⁶² HEYMAN, a.w., blz. 37; LOWYCK, *In Memoriam ...*, blz. 75.

¹⁶³ MOEYAERT, *Figuren*, a.w., blz. 30 en LOWYCK, *In Memoriam ...*, blz. 75.

Lescroart pende over de teleurgang van de "Vlaemsche Stemme" : Maar in april 1926 die ontwaarding van het Fransch geld ('t jaarabonnement kostte 3 fr.), de Vlaemsche Stemme heeft moeten zwijgen maar weinig maanden daarna (1929) "De Torrewachter zal zijn opvolger zijn" (sic)¹⁶⁴. Beide bladen bevatten een schat aan gegevens. Gedurende zijn seminarie-tijd had hij de Nederlandstalige geschriften van Benediktus Jansseune, abt van St.-Winokbergen (+ 1707), ontdekt. Het waren elogie van St-Winok, St.-Eutropius, St.-Benediktus en preken. Hij zou in 1924 een werkje op uiterst klein aantal exemplaren verspreid, daaraan gewijd hebben¹⁶⁵ (165). Priester gezalfd in 1924 door Mgr. Quilliet, werd hij kapelaan in Armentiers (1924-1920?).

Hij stichtte de welbekende Vlaamse Kinderkolonie op de Katsberg. In 1929 werd hij kapelaan van de St.-Elooiskerk in Hazebroek en werd enkele maanden daarna "*missionnaire diocésain*" voor het bisdom Kamerijk en Rijsel. Nu werd hij de grote predikant zowel in het Nederlands als in het Frans. In 1936 werd hij wegens de revolutionaire toestand in Frankrijk naar het bisdom geroepen om met "Het Sociale Sekretariaat" in Hazebroek te beginnen. Hier bewees hij veel diensten aan de "arme Westvlaamse emigranten met de baluchon, op doortocht in Hazebroek". In 1940 gemobiliseerd, werd hij legeraalmoezenier en opnieuw krijgsgevangen in juni 1940. Gedurende de vervelende marsen in de 4e Stalag van Nieburgdorf was hij bekend om het aanleren van Vlaamse liederen aan de krijgsgevangenen uit de Westhoek. In 1942 werd hij ziek, via Zwitserland gerepatrieerd en in hetzelfde jaar tot pastoor in Kaaster (Caestre) benoemd; in januari 1945 werd hij pastoor van de O.-L.-Vrouwkerk in Hazebroek. Kanunnik geworden in 1960, werd hij in 1964 konservator van het kerkelijk archief in Rijsel en verhuisde naar Ekelsbeke om in 1974 met pensioen te gaan in Wormhout. Van 1956 tot 1974 was hij konservator van het archief en bibliotekaris van het "*Comité flamand de France*", waarvan hij vanaf zijn jeugd een ijverig lid geweest was. Hij liet veel bijdragen in de tijdschriften ervan verschijnen. In Wormhout verscheen naamloos zijn "*Reflets du canton de Wormhout*" en zijn fraai geïllustreerd "*Wormhout*" en ordende hij het parochiaal archief, dat hij van een klapper voorzag. Bekend was ook zijn vroeger geschiedkundig vorsingswerk in het archief van de Frans-Vlaamse pastorieën. Op 15 september 1979 werd hij in zijn geboortedorp Wormhout gehuldigd bij z'n 82e verjaardag, waar hij op 25 november 1980 overleed¹⁶⁶. Een Nederlandstalige bidprentje met een volledige levensloop werd uitgegeven door het Komitee voor Frans-Vlaanderen (afb. 17).

Afb. 17 – Kanunnik Antoine Lescroart

¹⁶⁴ A.LESCROART in: *De Vlaemsche Stemme*, 22 jan.febr. 1926; MOEYAERT, *Figuren ...*, a.w., blz. 34 en LOWYCK, *In Memoriam ...*, a.w., blz. 75.

¹⁶⁵ *BCFF*, (7) 1924, dl. 4, blz. 396; LOWYCK, *In Memoriam ...*, blz. 75.

¹⁶⁶ LOWYCK, *In Memoriam ...*, blz. 76; *KFV- Mededelingen* 8 (1980), nr. 3 (dec.) blz. 22.

Zijn werken:

a) *Bijdragen in "De Vlaemsche Stemme in Frankrijk"*.

Een volledige lijst van de bijdragen werd opgemaakt door de Z.E.H. Moeyaert in KfV-Medeelingen en kan aldaar nagekeken worden¹⁶⁷.

b) *Vlaemsche Zaeken*.

Deze bijdrage verscheen in *"De Vlaemsche Stemme in Frankrijk"* juni 1925 en werd herdrukt in *"Zoo schrijven de Fransch-Vlamingen"*¹⁶⁸.

c) *Schande*.

Het verscheen in *"De Vlaemsche Stemme in Frankrijk"*, juli 1925 en werd herdrukt door Vital Celen¹⁶⁹.

d) *Verkeerd*.

Ook dit verscheen in *"De Vlaemsche Stemme in Frankrijk"*, november 1925 en werd overgenomen door Vital Celen¹⁷⁰.

e) *Vlaanderen voor Christus, Aanspraak aan de lieden der Vlaamsche Studie-kringen gedragen op het IV de Vlaamsch Congres te Hazebroek 22 juli 1927, Duinkerke, 1927*¹⁷¹.

Het verscheen ook in: *"De Beffroi de Flandre"*¹⁷². Vital Celen vond die tekst zo belangrijk dat hij hem integraal in zijn *"Zoo schrijven de Frans-Vlamingen"* overnam¹⁷³.

f) *De schilderschool van Brugge, Robeke (1928)*.

Het werd vermeld in *"Onze Taal"*, 1 (1928), 15 februari 1928¹⁷⁴. Van Hoyweghen schrijft daarin: *"De E.H.Lescroart, geschiedkundige en kunstcritieker is misschien wel de meeste Westhoeksche der Vlaamsche schrijvers van Frankrijk"*¹⁷⁵.

g) *Wormhout Toponomie d'après Karel de Flou*.

Het is gestencild en vermeldt geen plaats noch datum¹⁷⁶. De eerste uitgave is in het Frans maar er is een Nederlandstalige uitgave.

h) *Getuigenis uit Frans- Vlaanderen*.

Het is een radio-lezing van 6 juni 1962 en ze verscheen in *Ons Erfdeel*¹⁷⁷.

---

¹⁶⁷ MOEYAERT, *In Memoriam ...*, a.w., blz. 19.

¹⁶⁸ CELEN, *Zoo schrijven...*, a.w., blz. 22-23.

¹⁶⁹ CELEN, *Zoo schrijven...*, a.w., blz. 24-25.

¹⁷⁰ CELEN, *Zoo schrijven...*, a.w., blz. 26.

¹⁷¹ MOEYAERT, *In Memoriam...*, a.w., blz. 20; en LOWYCK, *In Memoriam ...*, a.w., blz. 75.

¹⁷² MOEYAERT, *In Memoriam...*, a.w., blz. 20.

¹⁷³ CELEN, *Zoo schrijven ...*, a.w., blz. 31-36 en LOWYCK, *In Memoriam ...*, blz. 75-76. Zie ook: *Livres d'aujourd'hui*, in: *Le Beffroi de Flandre*, maart 1928, blz. 34.

¹⁷⁴ MOEYAERT, *In Memoriam ...*, a.w., blz. 20, LOWYCK, *In Memoriam ...*, a.w., blz. 76.

¹⁷⁵ MOEYAERT, *Figuren ...*, a.w., blz. 34 en LOWYCK, *In Memoriam ...*, a.w., blz. 76.

¹⁷⁶ MOEYAERT, *In Memoriam ...*, a.w., blz. 20.

¹⁷⁷ A.LESCROART, *Getuigenis uit Frans-Vlaanderen*, in : *Ons Erfdeel*, 6 (1962), nr. 1, blz. 7-10.

6. EUGEEN PORET.

Eugeen Poret (afb. 18) werd in Hazebroek op 21 december 1907 geboren als zoon van Eugeen en Bertha Deparis, beiden uit Hazebroek. Hij ging eerst naar de "Krutschool" (= bewaarschool) van "*L'Ecole de St.Jules*" tot zijn achtste jaar, daarna naar de school "*St.-Joseph*". De "scholekoster" (= onderwijzer) had een klein wit steentje en wie Vlaams sprak, kreeg straf en moest met de knieën in de "kloefen" knielen en de handen omhoog boven het hoofd houden. Hij bleef in het "Sint-Jacques-college" tot zijn achttiende jaar. In 1909 kwam hij terecht in het stadhuis, waar hij drie jaar samenwerkte met "*Abbé Lemire*" *la soutane la plus populaire de France*, zoals hij het zelf schreef. Hij huwde met mevrouw Geneviève Roux uit Auxerre (Boergondië). Hij speelde 32 jaar toneel, soms in het Nederlands. Hij maakte Vlaamse liederen voor de beroemde revues, 33 in getal. Sommige stukken daarvan waren in de streektaal geschreven. Hij sprak en zong op de Kultuurdagen in Nieuwpoort in het Nederlands.

Afb. 18 – Eugeen Poret.

Zijn werken:

a) *De ziel van de dichter.*

Het werd opgenomen op cassetteband door beiaardier Bourgois uit Nieuwpoort.

b) Zijn kleine bijdragen in *l'Indicateur d'Hazebrouck* verschijnen sinds jaren met Vlaamse opschriften zoals "*Onze kermesses ! ; Ze syn van de Sleutel Straete !* enz.

7. ALBERT DEVEYER.

Albert Deveyer (afb. 19) werd op 19 juni 1914 in Waalskappel geboren als zoon van Julien Isai Corneil Deveyer uit Stapel en Blanche Cosyns uit Zerkel. Als knaap sprak hij Vlaams en ook Engels met de soldaten. Op zijn zesde jaar leerde hij Frans in de school van Waalskappel. Hij deed zijn "Eerste Kommunie" in het Nederlands in Zerkel. Op dertienjarige leeftijd ging hij met vader als metselaar meewerken. Een jaar later ging hij naar de Sint-Jozefschool en won de eerste prijs in de wedstrijd tussen de "Katolieke Scholen" van het Bisdom. Toen zijn vader stierf, verwierf hij een beurs en "*De Natie*" betaalde "*het Weeskind*".

Daarna ging hij naar het "*Collège des Flandres*" in Hazebroek. Hij studeerde aan de Normaal-school in Dowai. In 1934 werd hij "Scholekoster" (=onderwijzer) in Duinkerke. Hij was een zeer jonge "scholekoster" en de tweede dag van zijn lesgeven kwam er al een inspekteur kijken, maar tot ieders verrassing luidde het rapport tegen die Vlaming zeer goed: "*Monsieur Deveyer, quoique habitant Hazebrouck, s'exprime correctement en français*". Daarna werd hij onderwijzer in Sint-Winoksbergen en in Armentiers-le-Bizet.

In 1935 werd hij soldaat bij het 13de Artillerie in Metz. Hij raakte gewond door een weggelopen paard en verloor het topje van een vinger. In 1937 werd hij definitief benoemd tot "scholekoster" en in 1938-1939 werd hij onderwijzer in Haverskerke. Hij kon als soldaat in 1940 onderduiken op een "pachtscheure" in het Paradijs in Buisscheure dank zij zijn Nederlands. Nadien behaalde hij, als "scholekoster" in Hazebroek, zijn getuigschrift van de "Fakulteit voor Literatuur, Aardrijkskunde, Geschiedens" met speciale vermelding voor de Engelse historische kunstgeschiedenis. Moedig getuigde hij in het proces voor Nicolaas Bourgeois. In 1945 werd hij tot leraar benoemd in het "*Collège des Flandres*", en bleef er tot 30 juli 1979 zonder ooit een uur afwezig of ziek geweest te zijn. Hij had 44 jaar, 6 maanden en 2 dagen les gegeven in zijn "*totale schoolcarrière*".

Hij is lid van de Rotarieclub en werd er Gouverneur van en sprak als eerste Nederlands in die kring, waar 60% Vlamingen en 40% "Walen" waren. In 1974 kreeg hij een onderscheiding van minister Rita De Backer in Nieuwpoort. Hij was lid van de bekende "*Rosati d'Artois*" en verwierf de "*1er prix*" in 1985.

Afb. 19 – Albert Deveyer.

Zijn werken:

a) Het "*Vlaamsch Hoekje*" in *L'Indicateur*.

Hij schreef jarenlang het Vlaams Hoekje in het weekblad *L'Indicateur*. Wij konden dit evenwel niet nazien.

b) *De geologie van Frans- Vlaanderen*.

Het verscheen in "*Ons Erfdeel*" met een gedeeltelijke vertaling door W.Peirsegaele¹⁷⁸.

c) *De Vlaming uit Frankrijk*.

Dit is verschenen in "*Ons Erfdeel*"¹⁷⁹.

8. ELIE ROBITAILLIE

Elie Robitaille (afb. 20) werd in Houtkerke geboren op 21 december 1920. Zijn vader Joseph uit Wormhout was molenaar in Houtkerke op de verdwenen "Groene molen" en zijn moeder Maria de Fraeye was afkomstig uit Ledringem. Hij ging naar school in de dorpschool van Houtkerke, dan studeerde hij aan het *Collège des Flandres* in Hazebroek en daarna drie jaar aan de Normalschool in Dowaaï. Hij werd op z'n 19e jaar onderwijzer in Ledringem in het schooljaar 1940-1941, daarna in Zegerskappel in 1941-1942 en deed weer stage in Dowaaï.

In 1943-1944 was hij een jaar onderwijzer in St.-Winoksbergen. Hij trouwde op 3 april 1945 in Winnezele met Simonne Paresys uit dit dorp. Hij deed z'n legerdienst vanaf augustus 1945 in Nitré (Bretagne). Hij werd in 1946 opnieuw een jaar onderwijzer in St.-Winoksbergen, daarna in 1947 in Steenvoorde en dan 4 jaar in Blauwkappel of Wemaarskappel, van 1949 tot 1951. Van 1951 tot 1976 werd hij onderwijzer in Mergem waar hij ook gemeentesekreta-

Afb. 20 – Elie Robitaille.

---

¹⁷⁸ DEVEYER Albert, *De geologie van Frans- Vlaanderen*, in: *Ons Erfdeel* 5 (1962), dl. 4, blz. 34-42. Zie ook: H.VAN ASSCHE EN R.BAEYENS, *Bibliografie Ons Erfdeel 1957-1977*, Rekkem, 1980, blz. 74

¹⁷⁹ A.DEVEYER, *De Vlaming uit Frankrijk*, in: *Ons Erfdeel*, 8 (1963), dl. 3, blz. 6 -II; VAN ASSCHE ... , a.w. (1973), blz. 74; C.MOEYAERT, *De Schrijftaal van de Westhoek in Frankrijk, Vier liederbundels geschreven in Bollezele, Zuidpene, Stene en ergens anders*, in: *De Franse Nederlanden II* (1986), blz. 228.

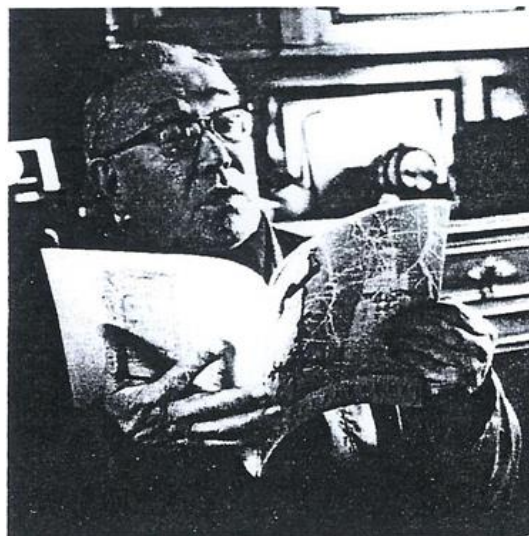
ris was. Hij ging met pensioen in 1976 en woonde tien jaar lang in Winnezele en was werkzaam in de Plantenbeschermingsdienst. In 1981 verhuisde hij naar Hazebroek waar hij in de vrije cursus Nederlandse les geeft sinds 1985. Hij deed verschillende keren mee aan de "Nederlandse Taal prijsvraag van het KfV".

Zijn werk:

E. ROBITAILLIE, *Het KfV en Frans- Vlaanderen*¹⁸⁰.

9. NESTOR DEPOERS.

Nestor René Corneil DEPOERS (afb. 21), zoon van Albert uit Krochte en van Irma Dammary uit Buisscheure werd geboren op 11 juli 1921. Hij ging naar school in de gemeenteschool in Zegerskappel, twee jaar in "collège *N.D. des Dunes*" in Duinkerke, daarna in het Klein-Seminarie in Hazebroek, waar hij in de 5e Latijnse "enkele Vlaamse lessen kreeg". In het Groot-Seminarie Mergem gedurende een jaar studeerde hij filosofie. Omdat de Duitsers in 1940 het Seminarie bezetten, leefde hij een jaar ondergedoken. Hij gaf landbouw en geschiedenis. Hij werd gewijd op 4 april 1945. Tijdens zijn "Eerste mis" werd er nog geschoten in Duinkerke. Daarna studeerde hij drie jaar in Rijsel natuurwetenschappen. Hij werd in Genech benoemd voor een jaar in de Landbouwschool en gaf terzelfdertijd les in St.-Amands-aan-de-Skarpe (St.-Amand-les-Eaux). Daarna werd hij in 1948 directeur van de Landbouwschool in Hazebroek en bouwde er in 1956 de nieuwe landbouwschool op. Vroeger gaf hij landbouwlessen aan het St.-Jakobskollege en daglessen in dorpen en steden: Steenvoorde, Kassel, Appelgem (Ebblingem) en Steenbeke. Hij werd gepensioneerd op z'n 65e jaar. Nu doceert hij nog altijd godsdienstles aan de Landbouwschool. Hij geeft een vrije Nederlandse cursus op zaterdagmiddag al vanaf 1975 nl. zo gauw hij geen directeur meer was (1973). Hij is verantwoordelijk voor het *Comité flamand de France* voor Hazebroek.

Afb. 21 – Nestor Depoers.

---

¹⁸⁰ E.ROBITAILLIE, *Het KfV en Frans-Vlaanderen*, in : *KfV-Mededelingen*, 16 (1988), nr. 2-3, blz. 24

Zijn werken:

a) N. DEPOERS, *De Landelijke woning in Frans-Vlaanderen*¹⁸¹.

b) N. DEPOERS, *Voor Luc Verbeke*¹⁸².

10. MAURICE HOUVENAGHEL

Maurice, André Jozef Houvenaghel (afb. 22) werd in Boeschepe geboren op 22 april 1921 als zoon van Désiré (Diesje) uit Boeschepe en Marie Vanrenterghem eveneens uit Boeschepe. Thuis spraken ze Vlaams. In de "Krutschole" (= bewaarschool) bij de zusters deed hij zijn eerste wijsheid op. Vanaf z'n zesde jaar was hij leerling van de gemeenteschool aldaar tot 1933. Hij bleef nog een jaar leerling van die school tot in 1934. Hij studeerde twee jaar aan het katholieke kollege van Belle tot in juli 1936. Hij werkte thuis op de boerderij, die lag bij de grens naast het Arneauveld, dat op grondgebied Poperinge ligt. Hij bleef er tot aan zijn brugpensioen in 1981. Hij trouwde de 16de juni 1981 met Thérèse Houvenaghel uit Hazebroek. Hij kwam in Hazebroek wonen. Hij volgde vanaf 1964 twee jaar avondlessen in de vrije Nederlandse cursus bij de Z.E.H. Depoers om Nederlands te leren lezen en schrijven. Hij behaalde drie prijzen in de taalprijsvraag van het KfV.

Afb. 22 – Maurice Houvenaghel.

Zijn werken:

a) M. HOUVENAGHEL, *L. Verbeke 40 jaar secretarisdienst*¹⁸³.

b) M. HOUVENAGHEL, *Herinnering aan mijn Schooljaren (1926-1936)*¹⁸⁴.

---

¹⁸¹ N.DEPOERS, *De Landelijke woning in Frans- Vlaanderen*, in: *Ons Erfdeel* 7 (1964), nr. 4, blz. 42-49

¹⁸² N.DEPOERS, *Voor Luc Verbeke*, in: *KfV- Mededelingen*, 16 (1988), nr. 2-3, blz. 22.

¹⁸³ *KfV-Mededelingen*, 16 (1988), nr. 2-3, blz. 22.

¹⁸⁴ *KfV-Mededelingen*, 17 (1989) nr. 1-2, blz. 40.

Besluit

1. De geschiedenis van de Nederlandstalige schrijvers in Hazebroek is niet te achterhalen zonder te bestuderen de invloed van:
  - a) de rederijkerskamer "H.Grootmoeder Anna" met leuze "*Obedientig in 't werck*".
  - b) het poppenspel van Baert en
  - c) het weekblad "*Cri des Flandres*".
2. Hazebroek heeft met zijn "Statuten van de Hoop" en "Keure", allebei uit de 14de eeuw, twee Nederlandstalige geschriften bewaard die van betekenis zijn voor de hele Nederlanden.
3. De belangrijkste schrijfster was ongetwijfeld Maria Petyt. Haar taal steekt gunstig af tegenover die van de rederijkers in de schrale 17e eeuw¹⁸⁵. Ze was eertijds bekend en vereerd in Hazebroek, want de tweede uitgave van haar werk werd opgedragen aan de vroegere voogd van de stad. Tegenwoordig kent bijna niemand haar aldaar. Er is geen straatnaam, geen werk van haar in de bibliotheek van het Vlaams Comité bewaard; Ze is echter wel bekend in Duitsland en de Verenigde Staten.
4. In de negentiende eeuw is een van de voornaamste rederijkers: Benoot Van Rechem.
5. In Hazebroek zijn er uit de twintigste eeuw nog een tiental Nederlandstalige schrijvers bekend. De meesten waren er niet geboren maar hadden toch een grote invloed op het kulturele leven.
6. Er werden in Hazebroek dertig Nederlandstalige schrijvers genoteerd, zodat we met Lemire mogen besluiten: "Hazebroek, zoeten dal. // Die hier komt, blijft hier al //¹⁸⁶.

---

¹⁸⁵ F(ERNAND), B.(onneure), *Petyt Maria*, a.w., blz. 84.

¹⁸⁶ LEMIRE, a.w., blz. 71.